

**Tanítás és szerzetesi fegyelem
konfliktusa a gödöllői
premontreieknél**

Lezárás: 2025. 01. 07.
Jelige: G3L47L

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	2
1. Vizitáció.....	4
2. Szerzetesség	6
2.1. A kezdetektől a reformmozgalmakig.....	6
2.2. Kanonokrendek és a premontrei rend kezdetei	8
2.3. A szerzetesség mint társadalmi jelenség.....	9
3. A premontrei rend Magyarországon	10
3.1. Letelepedés.....	10
3.2. II. Józseftől Gödöllő alapításáig.....	10
3.2. A két világháború közt.....	11
4. A gödöllői premontreiek életvitele	13
4.1. Általános körülmények	13
4.2. Statuta propria	14
4.3. Zsolozsma.....	15
4.3.1. A zsolozsma története.....	15
4.3.2. Divino afflatu	16
4.3.3. Gödöllői zsolozsma	19
4.4. Étkezés és böjt.....	20
4.5. Klauzúra	22
4.6. Öltözködés.....	23
4.7. Szegénység	23
4.8. Kötelezettségek	24
Összegzés	25
Mellékletek.....	26
Bibliográfia.....	30
Felhasznált források:	30
Felhasznált irodalom:	30

Bevezetés

A szerzetesség a nem csak egyházi vonatkozásban jelentős intézmény. A szerzetesek – e radikálisan vallásos életformát folytató egyének – legalább a 20. század derekáig a társadalom meghatározó részét képezték. A kereszténységben eleinte csak a többségi társadalom imádsággal és szemlélődéssel való támogatása volt meghatározó, majd a szociális segítségnyújtás (szegények megsegítése, gondozás, tanítás) lett jellemző, és jellemző ma is. A különböző önkéntesen vagy külső hatásra vállalt hivatások pedig rendeket formáltak meg és formáltak át, így a tanítórendek létrejöttét is elősegítették, amelyek jelentősége a magyar oktatástörténetben is megkérdőjelezhetetlen. E közösségek a szerzetesség életének különleges aspektusát képviselik; mindennapjaik fő kérdése, hogy hogyan férhet meg egymás mellett a liturgikus élet teljes megélése és a társadalmi felelősségvállalás.

E kutatás célja a tanító-lelkipásztori szerzetesélet vizsgálata a gödöllői premontreiek feloszlás előtti közösségén keresztül. A feladat mégsem önmagában egy adott közösség bemutatása egy bizonyos időszakban. Az érdemi vizsgálathoz ugyanis mindenképpen hozzájárul a szerzetesség történeti áttekintése, évszázadok alatt – külső és belső hatásokra – végbement változásai. Ez pedig kiegészül a mindennapi gyakorlat, a napirendet legalábbis elméletileg meghatározó zsolozsma megfigyelésével. A legfontosabb elem, az imádság ugyanis a közösséget belülről leginkább formáló erő, így a zsolozsma változásainak vizsgálatával átfogó képet kaphatunk nemcsak a rend intézményi, de belső átalakulásáról is.

A premontrei rend mindig kissé rendhagyó szerzetesközösség volt. Már alapításuk idejében – a többi korabeli renddel ellentétben – megindult körükben a lelkipásztorkodás, így az életüket legjobban leíró terminus a *vita mixta*, azaz a kevert élet lett. Ugyanez a *vita mixta* volt jellemző a rend 20. századi magyarországi közösségeire, de kiegészülve a tanítással. Az ifjúság nevelése nem képezte a premontrei lelkiség alapját (külföldön nem is vált jellemzővé), mégis a rend Magyarországon a 19. század folyamán tanítórenddé vált. Az első világháborút követő határrendezések pedig nem várt kihívást hoztak a közösség életébe. A legfőbb feladat a határon kívül szorult intézmények – mind szellemi, tárgyi és személyi – átmentése volt az anyaországba. A gödöllői letelepedést követő évek általános gyakorlatának vizsgálata tehát egyszerre érinti a lelkipásztorkodás, a tanítás és a hirtelen megváltozott működési terep problémáját, az új intézmények (gimnázium, konviktus) elindítása, a tanítás és a teljes értékű liturgiavégzés feszültségét.

E tanulmány tehát feladatául tűzi ki, hogy betekintést nyújtson a szerzetesi élet legmeghatározóbb elemeibe, történetileg vázolja azokat, de el is rugaszkodik a középkori közösségek megfigyelésétől, inkább egy szekularizáltabb világban felmerülő új problémákra összpontosít. A vizsgált korszak liturgikusan látszólag csendesebb kor, hiszen a középkor végén bekövetkező

liturgikus rendezést követi, de a 20. század második felében lezajló nagymértékű változtatásokat megelőzi. Mégis látható, hogy a jelentéktelenebbnek tűnő változtatások milyen nehézségeket tudnak még így is okozni.

Mindezeket összefoglalva a kutatás egyetlen fő kérdés köré összpontosul: kiegészülhet-e a szerzetesi életeszmény társadalmi felelősségvállalással, képezheti-e a tanítás szerves részét a szerzetesi életnek? A választ általánosító megközelítéssel kezdve, majd egy adott közösségre összpontosítva igyekszem megadni.

A kutatás leginkább írott források vizsgálatára épül. A Gödöllői Premontrei Apátság Levéltárának dokumentumai, egyes évkönyvek és jegyzőkönyvek rendszerezése mellett, a szerzetességről, a zsolozsmáról és a rendtörténetről szóló másodlagos irodalmat is felhasználtam.

1. Vizitáció

Egy adott szerzetesközösség leghitelesebb, objektív leírása az apostoli vizitáción keresztül történik. A vizitációt nemcsak renden belüli másik intézmény képviselője végezheti, hanem akár a Szentszék által megbízott más személy is, ahogyan ez lezajlott 1929-ben. Akkor egy verbita szerzetes, Hubertus Hansen volt az általánosan kijelölt vizitátor a férfirendeknél, aki a magyar nyelv ismerete mellett¹ a szerzetesi élet tapasztalatával is rendelkezett.

Vizitációs jegyzőkönyvének első mondata: „*Fama huius ordinis in genere non est bona*”,² azaz a rend hírneve általánosságban véve nem jó. Hubertus Hansen közel száz évvel ezelőtt megfogalmazott gondolatait dolgozatom téziseként és kutatásom kiindulópontjaként tekinthetem, fő kérdésem tehát, hogy miért volt ez az általános vélekedés, és valóban érvényes volt-e a közösségre. Tovább olvasva azonban a vizitációs jegyzőkönyvet hamar kiderül, hogy Hansen kevésbé tudományos módszerekkel vizsgálta a szerzeteseket. Az ott eltöltött időszak³ alatt ért benyomások és a premontrei életről szóló közbeszéd erősen befolyásolhatták, így a jegyzőkönyv rövid, a problémákat felületesen bemutató és azokra – olykor csak látszólagos – megoldást kínáló dokumentum lett.

Hansen a jegyzőkönyv elején ugyan javulni látja a közösség fegyelmét, mégis szükségesnek látja reformok bevezetését:

„*Sed negari nequit, ultimis decenniis, praesertum decennio ultimo, disciplinam regularem laetabiliter meliorem esse factam. Nihilominus etiam impraesentiarum, sicuti caeteri ordines docentes in Hungaria, adhuc reformationis seria ac salutari indigent. Quae ut prospere, post tam longam traditionem, ad finem ab Ecclesia praescriptum et desideratum perducatur, satis difficile esse videtur.*”⁴ (De nem lehet azt mondani, hogy az utóbbi évtizedekben, különösen az elmúlt tíz évben, ne lenne örömdetes javulás ebben a fegyelemben. Mindazonáltal jelenleg is – miként a többi magyarországi tanítórendnél – komoly és hasznos újításokra lenne szükség. Elég nehézkesnek látszik, hogy oly tekintélyes hagyomány után ez végül az Egyház által előírtakat és megkívánt célt elérje.)

Emellett Hansen rávilágít a fő problémára, ahogyan ő írja: a premontreiek „kanonok urak”. Világosan látja – a dolgozat által is tárgyalt – legfőbb problémát, a szerzetesek különböző nehézségekre (tanítás, tanulás) hivatkozva a szerzetesi élethez képest laza fegyelmet követnek, és sokszor a rend vezetése és a Szentszék által el nem ismert engedményeket vezetnek be:

¹ Hansen részt vett a verbita rend letelepedésében Magyarországon. 1916-tól Máriakéménd rektora, 1924-ben Budatétényben tartományfőnök, majd 1929-től a Kőszegen a magyarországi tartomány főnöke volt, így ha nem is tökéletesen, de feltételezhetően tudott magyarul. (SOMORJAI Ádám, *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*, Rendtörténeti füzetek 13 (Pannonhalma: Archiabbatia de Sancto Monte Pannoniae, 2008), 238.)

² SOMORJAI, *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*, 205-208.

³ A vizitáció időtartamáról nem áll rendelkezésre pontos információ.

⁴ SOMORJAI, *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*, 207.

*„Sodales Praemonstratenses enim inter omnes Hungariae religiosos, imprimis quoad vestitum valde eleganter factum, elegantissimi et nobilissimi putantur: sunt enim ‘domini canonici’ religiosi. Constitutiones Ordinis, ad mentem C.J.C. reformatae atque a Sancta Sede approbatae certissime etiam in Hungaria obligatoriae dicendae sunt. Sed re vera non omnes observantur, sicuti mos est in aliis regionibus, ubi bona viget disciplina. Imo dicunt, propter necessariam occupationem sodalium in instituenda iuventute gymnasiali, et quidem in scholis publicis, non omnes observari posse constitutiones.”*⁵

(A premontrei testvéreket ugyanis minden magyar szerzetesek közül – elsősorban felettebb ízlésű öltözködésüket tekintve – a legelegánsabbnak és legnemesebbnek tartják, ők ugyanis „kanonok urak”. A C.J.C. [Codex Juris Canonici: Egyházi Törvénykönyv] alapján megújított és a Szentszék által jóváhagyott rendi konstitúciókat nyilvánvalóan Magyarországon is kötelezőnek mondják. De ezeket nem mind tartják meg úgy, mint más helyeken, ahol jó fegyelem uralkodik. Sőt azt mondják, a testvérek szükséges feladataik ellátása (a gimnázium és az általános iskola fenntartása) miatt nem tudják teljesen betartani a konstitúciókat.)

A jegyzőkönyv zárásaként összefoglalja a leírtakat, és megemlíti, hogy a premontrei testvérek el is vannak adósodva:

*„Ultimis annis PP. Praemonstratenses Jászóenses in civitate Gödöllőensi monasterium magnificum cum adjacente convicto et gymnasio aedificaverunt, quod vitae regularis simplicitati ac paupertati omnino non respondere videtur, qua aedificatione sicuti videtur – sine S. Sedis auctoritate – 8.385,000 Pengőnum aere alieno gravati sunt, sicuti etiam Praepositura Csornaensis 120.000 Pengőnum aere alieno propria auctoritate gravata invenitur.”*⁶

(Az utóbbi években a jászói premontreiek Gödöllőn nagyszabású kolostort és mellette konviktust és gimnáziumot építettek, amely a szerzetesi élet egyszerűségének és szegénységének a legkevésbé sem látszik megfelelni. Ezzel az építkezéssel úgy tűnik – a Szentszék bármiféle engedélye nélkül – 8 385 000 pengő adósságba verték magukat, mint ahogy a csornai prépostságot is 120 000 pengő adósság terheli saját jogán.)

Dolgozatom fő feladata tehát a jegyzőkönyv állításainak vizsgálata, bemutatva a szerzetesség fejlődését, de leginkább a gödöllői premontreiek mindennapi életét.

⁵ SOMORJAI, *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935.*, 207.

⁶ Uo.

2. Szerzetesség

2.1. A kezdetektől a reformmozgalmakig

A szerzetesi élet a kereszténység kezdetéig vezethető vissza, a korai időkben leginkább a közösségekből kiváló aszkéták és az anakoréták jelenítették meg a szerzetesi ideált.⁷ A Remete Szent Antal által képviselt irányzat a csendes remeteéleten keresztül történő lelki kibontakozást pártfogolta. Ezzel szemben az egyiptomi remetét a közösségbe szervező Pakhomiosz a szerzetesek közös életét és a kölcsönös segítségnyújtását hirdette.⁸ A pakhomita irányzat nyomán a nagy hírű remeték köré tanítványok gyűltek, így kialakult a cenobita/koinobita⁹ életforma is, később pedig ez vált uralkodóvá.¹⁰ Az egyházatyák is nagy hatással voltak a szerzetesi létforma elterjedésére, hiszen műveikben Szent Ambrus¹¹ és Szent Jeromos¹² is a kolostori életet támogatták.

A szervezett időbeosztású és hierarchikusan szabályozott cenobita életmód megteremtői pedig kétségkívül Szent Ágoston és Szent Benedek. Reguláik a mai napig a nyugati szerzetesség alapidokumentumait jelentik. Mind Ágoston¹³, mind Benedek¹⁴ regulája megfogalmazza a monostori élet alapvetéseit, a külső és belső rendet, szabályozza a mindennapokat. Míg az ágostonos regula tömörebben, rövidebben fejt ki mondanivalóját, a bencés regula szinte mindenre kiterjed. Szent Benedek műve említ egy igazán fontos körülményt, a szerzetesek helyhez kötöttségét (*stabilitas in loco*).¹⁵ „*sciens et lege Regulae constitutum, quod ei ex illa die non liceat egredi de monasterio*”¹⁶ („de tudja meg, hogy a Regula törvényként írja elő, hogy attól a naptól kezdve nem szabad kilépnie a monostorból”)¹⁷. Ezzel egyúttal a girovágus,¹⁸ folyton vándorló szerzeteseket is elítéli, illetve a társadalommal fennálló kapcsolatot is mutatja. A kolostor elzártsága ugyanis nemhogy a szociális segítség, de pasztorális feladatok vállalását is lehetetlenné teszi. Ez topográfiai is megjelenik, hiszen

⁷ BALANYI György, *Szerzetesrendek*, (Budapest: Magyar Szemle Társaság 1933.) 6.

⁸ MAGYAR Marietta Mirjam, „A szerzetesi élet formái a történelemben”, *Vigilia* 80. évf., sz. 8. (2015), 565.

⁹ Koinosz biosz (*vita communis*) = közös élet

¹⁰ NEMES György és NEMES Rita és GÖCZE Iván, *Egyháztörténelem*, (Budapest: Szent István Társulat, 2012) 46.

¹¹ BABURA László, *Szent Ambrus élete*, (Budapest: Szent István Társulat, 1925) 60.

¹² SZUNYOGH X. Ferenc OSB, *Az első szerzetesek és remeték életéből. 1. A keleti szerzetesek* (Budapest: Szent István Társulat, 1944) 211.

¹³ A. AUGUSTINUS, *Szent Ágoston regulája*, szerk. Sr. M. Allesandra, ford. Mária Puskely (Budapest: Szent István Társulat, 1992).

¹⁴ BENEDICTUS NURSIAE, „Szent Benedek regulája”, in *Népek nagy nevelője*, szerk. Szennay András ford. SÖVEGES Dávid (Budapest: Szent István Társulat, 1981), 97–184

¹⁵ A fogalom használatáról lásd: WOLF, Gabriel Markus, *Trado meipsum ecclesiae: die Feiern der Eingliederung in den Prämonstratenser-Orden als Spiegel prämonstratensischer Spiritualität* (Windberg: Poppe-Verlag, 2005).

¹⁶ Regula Benedicti. Cap 58, 15

¹⁷ BENEDICTUS NURSIAE, „Szent Benedek regulája”, 166.

¹⁸ Szerzetesek fajtáiról lásd: STAMLER Ábel, „Ritualizált misztika. A monasztikus szerzetesség 'mítoszainak' és beavatási ordóinak elemzése és spiritualitás-történeti távlatai” Hozzáférés: 2024. november 10, <https://dx.doi.org/10.15476/ELTE.2022.222> (Budapest, ELTE-BTK, 2022), 69-90.

nemcsak a kolostort építik a városon kívül, de templomaikban sincsenek keresztutak, látható, hogy egyáltalán nem volt feladatuk a keresztelés, így a lelkipásztorkodás sem.¹⁹

A kora középkor évszázadaiban a szerzetesség elterjedt a teljes európai kontinensen. A legjelentősebb Itáliában, Hispániában, Írországból és Britanniában volt.²⁰ A korban még nem volt jellemző a manapság megszokott rendi centralizáltság, a *stabilitas in loco* nemcsak az adott ház társadalomtól való elzárkózását, hanem az egyes apátságok önállóságát is jelentette (azaz hogy nem érintkeztek más kolostorokkal). Így konkrét szerzetesrendekről sem lehet beszélni a 10. századig, inkább bizonyos regulát követő autonóm közösségekről. Ezen közösségek számának növekedését pedig a Karoling-kor is elősegítette, amikor világi támogatással számos újabb kolostor létesült. Az állami és főúri segítség nemcsak a kereteket biztosította, hanem elért a liturgián át az egyes szerzetesekig, így törvényben kötelezték őket a bencés regula követésére.²¹ Az ezzel párhuzamos időszak lett a szerzetesség virágkorává, hatalmas kolostorkomplexumok épültek (lásd: St. Gallen), gazdag liturgikus életet éltek. A 9. század végére azonban a különböző barbár (arab, normann, magyar) betörések és pusztítások a szerzetesi intézményeket is megrázkódtatták, az addigra elért állapot hanyatlásnak indult.²²

A 10. században pedig – miután a külső támadás veszélye megszűnt – a földesúri érdekekkel kerültek szembe a szerzetesek. A reformmozgalmak (lásd: cluny reform²³) ezt igyekeztek megvédeni, több párbeszédet generálni a házak között, nem engedve a feudális nyomásnak.²⁴ Clunyben nemcsak szervezetileg, de liturgikusan is tökéletességre törekedtek, például zenei szinten is a legnagyobb igényesség volt rájuk jellemző.²⁵ Az ennek nyomán létrejött nagyszabású és igen vagyonos intézményekkel szemben a reformszerzetesség igyekezett visszatérni kezdeteihez: a benedeki regula teljes megtartását és az aszkézist²⁶ hirdette a ciszterci rend.²⁷ Megújult remeterendek jöttek létre (kamalduliak, karthauziak) és megjelent a koldulórendi életforma is. De nemcsak a monaszticizmus újult meg Szent Bernát, Brúnó, vagy

¹⁹ FÖLDVÁRY Miklós István, „Rendek és régiók. A szerzetesi liturgiák rövid története”, in *Hagyomány és korszerűség*, szerk. ULLMAN Péter Ágoston és VIDA Márta, Sapientia füzetek 37. (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2021), 105 – 126.

²⁰ KRÜGER, Kristina, *Szerzetesrendek, kolostorok. A keresztény művészet és kultúra 2000 éve*, ford. Körber Ágnes (Budapest: Vince, 2008). 32 – 40.

²¹ Uo., 44.

²² Uo., 55.

²³ MAROSSY Alfonz, „Cluny szerzetesi élete Szent Gellért korában”, in *Szent Gellért vértanúságának 950. évfordulóján*, szerk. DÖBÖR András és mtsai. (Szeged: Belvedere Méridionale, 1998), 84–96.

²⁴ JELENITS István, „A nyugati szerzetesség”, *Vigilia* 56. évf., sz. 6. (1991), 448.

²⁵ BUBNÓ Hedvig, „A zene a lélek felemelője: A zsoltározási gyakorlat és a lelki fejlődés összefüggései a clunyi szerzetességben”, in *Tiszteletkőr. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, szerk. MIKÓ Gábor, PÉTERFI Bence, és VADAS András (Budapest: Eötvös Kiadó, 2012), 481– 490.

²⁶ Az aszkézis velejárója volt a radikális egyszerűség, így ez a puritánság a ciszterci építészetben is máig megfigyelhető.

²⁷ MAGYAR, „A szerzetesi élet formái a történelemben”. 567.

Romuald működése nyomán a korban; a 12. század egyben az ágostonos reform ideje, mely a közös életet, a klérus fegyelmének egységesítését és megszentelését tűzte ki célul.²⁸

2.2. Kanonokrendek és a premontrei rend kezdetei

A kanonoki intézmény már a kora középkorban terjedni kezdett Európában. A katedrálisok köré gyűlő világi papok szinte szerzetesi együttélése idővel szabályozott regulák szerint történt. A Frank-birodalom felbomlása után a közösségek két részre szakadtak, egy részük továbbra is a világi papság mellett maradt, mások pedig szerzetesközösségeket, így kanonokrendeket hoztak létre.²⁹ A clunyi-reform hatására pedig ezen rendek között is megindult a strukturálás, a közösségek hálózatba szervezése. A reformok pedig nemcsak új rendek létrehozását eredményezték, de a közösségek eltérő hivatásvállalását is elősegítették. A kanonok-lelkipásztorkodó rendek legjobb példája: a premontrei rend.

A premontrei rend karakterét az alapító, Szent Norbert³⁰ élettapasztalatai befolyásolták. Norbert egyházi karrierjének elindulása egy villámcsapáshoz köthető, ugyanis miután villám csapott le mellette, meghallotta az isteni hangot és egyből az aszkézis felé fordult. Ezután nem sokkal pappá szentelték, így már paptársait is a szigorúbb életvitel felé igyekezett fordítani. Aszketikus elhatározása nem talált megértésre, így lemondott javairól, és pápai engedéllyel vándorprédikátorrá lett. A rendezettebb életforma és a felsőbb ellenőrizhetőség érdekében konventet bízta rá, és elrendelték a letelepedést. Végül 40 társával berendezkedett a coucyi erdő területén, és 1121 karácsonyán megalapították Prémontré³¹ közösségét. A rendre nemcsak a norberti életeszmény, de az alapító látomása is hatással volt. Szűz Máriát látta ugyanis, amint fehér ruhát nyújt át neki. Norbert rendjének megalapítása után sem hagyott fel vándorló életével, ami nemcsak a rend gyors terjedését segítette elő, de Szent Norbert legendáriumát is gazdagította. Apologetikájával hatékonyan védte az egyházi tanításokat, vándorútjain ezek mellé pedig különböző csodatettek társultak, mintegy legitimálva Norbert igazságát.

A premontrei rend életformáját, mint említettem, leginkább a *vita mixta* szóösszetétel írja le. Norbert ugyanis ötvözte a kanonoki életet és a szerzetesi eszményt. A kontemplatív életstílus leginkább a rend nyugati ágára lett jellemző, míg a társadalmi aktivitás keletre összpontosult.

²⁸ FASSLER, Margot, *Gothic Song: Victorine Sequences and Augustinian Reform in Twelfth-Century Paris* (Cambridge: Cambridge University Press, 1993).

²⁹ BALANYI, *Szerzetesrendek*, 9.

³⁰ KOVÁCS Imre Endre és LEGEZA László, *Premontreiek* (Budapest: Mikes Kiadó, 2002).; BODNÁR Remig „Szent Norbert”, in *Emlékkönyv. Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára* (Jászó-Premontrei Kanonokrend Gödöllői Konventje, 1934), 5–21.; KARA Anna és KUSLER Ágnes, *Premontreiek 900. A 900 éves premontrei rend története Magyarországon* (Gödöllő: Magyar Premontrei Cirkária, 2022).; KRÜGER, *Szerzetesrendek, kolostorok. A keresztény művészet és kultúra 2000 éve*. 230.

³¹ A nevet Norbert adta, ugyanis álmában már korábban látta a helyet (*pratum monstratum* = megmutatott rét).

A keleti irányzatra (így a magyarországi premonstreiekre is) a lelkipásztorkodás mellett akár közigazgatási feladatok ellátása (hiteleshely-fenntartás) is hárult.

2.3. A szerzetesség mint társadalmi jelenség

A szerzetességet nem csak egyháztörténeti szemszögből érdemes vizsgálni, az átfogó képhez a szociológiai aspektusokat, a társadalomban betöltött helyet is meg kell figyelni.³²

A szerzetesek igazán különleges közösséget alkotnak. A közösségelmélet a közösségek típusait három módon különíti el: hely (place), érdeklődés illetve választás (interest/elective) és szellemi, lelki közösség (communion).³³ Ebben az utóbbi értelemben a teljes Egyház (beleértve a katolikus fogalmak szerinti szenvedő és megdicsőült Egyházat is, azaz a holtak összességét) alkot egy közösséget, sőt lehet mintegy a közösség archetípusa.³⁴ A szerzetesség ezen belül alkot egészen sajátos csoportot. Két szélsőséges megfelelőjük a vallási virtuózok és a „karcerszervezetek” lehetnének.³⁵ A karcerszervezetek (börtönök, elmeegógyintézetek) és a szerzetesség közös vonása leginkább a társadalmi normák megszegése, a kivonulás a világból. Könnyen belátható azonban, hogy míg a karcerszervezetek tagjai külső kényszer hatására különülnek el, a szerzetes valami földöntúli jó érdekében, önként cselekszik.³⁶ Kézenfekvőbb tehát Max Weber értelmezése, aki a szerzetességet vallási virtuozitásként látja.³⁷ A vallási virtuózok – ellentétben a pusztán immanens érdekekért küzdő világi virtuózokkal – nem részesülnek társadalmi elismertségben, és áldozatvállalásuk sem adott időszakokra szorítkozik; ők egész életükben áldozatokat hoznak.³⁸ Az áldozathozatal és a világból való kiszakadás csúcspontja pedig a szexuális absztinencia, az egész életen át tartó szüzesség.³⁹ Mindez az életszentség és a misztikumra való összpontosítás a többségi társadalom bizalmát is megalapozza. Így kölcsönös, egymást segítő viszony jön létre a szerzetesek és a hívek között. A szerzetesek imáikkal segítették a világiakat, a közösség pedig az égi közbenjárásért cserébe földi javakkal látta el lelki jótéevőit.⁴⁰

³² A szerzetességet, mint társadalmi jelenséget történetileg összefoglaló mű: WYNNE, Edward A, *Traditional catholic religious orders. Living in community* (New Jersey: Transaction Books, 1988)

³³ VERCSEG Iлона, *Községelmélet* (Budapest: Községfejlesztők Egyesülete, 2018), 75.

³⁴ Uo. 87

³⁵ RÉVAY Edit, „Virtuózok? Rabok? Szerzetesek?”, in *Studia Religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*, szerk. MÁTÉ-TÓTH András és JAHN Mária (Szeged: Bába és Társa Kiadó, 1998), 109-113.

³⁶ Uo. 113.

³⁷ WEBER, Max, *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*, ford. ÁBRAHÁM Zoltán (Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018), 102 – 103.

³⁸ RÉVAY Edit, *Újrainduló szerzetesrendek egy megújuló társadalomban* (Budapest: Státus Kiadó, 2003).

³⁹ Max WEBER, *Gazdaság és társadalom. Szemelvények*, ford., JÓZSA Péter, szerk., VARGA Iván, *Közgazdasági és Jogi*, Budapest, 1967, 210-211.

⁴⁰ DUBY, Georges, *A katedrálisok kora. Művészet és társadalom 980-1420*, szerk. FALUS János, ford. ALBERT Sándor és FÁZSY Anikó (Budapest: Corvina Kiadó, 1998), 55.

3. A premontrei rend Magyarországon

3.1. Letelepedés

A magyarországi megtelepedés és Prémontre liturgikus hagyományának átvétele az alapítás után viszonylag hamar megtörtént. Ugyan a rendi hagyományban élő 1130-as váradhegyfoki kolostoralapításra nincsenek megbízható források, a település premontrei monostorát először egy 1214-es oklevél említi;⁴¹ de az biztos, hogy már egészen hamar eljutott a rend Magyarországra. A magyar ház már a kezdetekor is jó kapcsolatot ápolt az alapító közösséggel, ugyanis a központi rendi liturgia meghonosítása érdekében 1234-ben András váradhegyfoki kanonok Prémontrebe ment, ahonnan szertartáskönyvekkel tért haza.⁴² A társadalmi aktivitás Magyarországon is jellemzővé vált, nemcsak lelkipásztorok voltak, hanem közigazgatási feladatokat is elláttak: hiteleshelyeket tartottak fenn. A 12. századi Magyarországon már több ilyen szerzetesi fenntartású intézmény működött, a rendi statútumokkal sokszor szembemenő módon, hiszen a hivatalos távollét miatt a közös élet sok esetben kivitelezhetetlen volt.⁴³ Egészen a török korig virágzott nemcsak a férfi, de a női premontrei szerzetesség is Magyarországon, ekkor a kolostorok nagy része elpusztult.⁴⁴ Ezután a megmaradt közösségek – megfogyatkozva ugyan, de – igyekeztek továbbvinni a premontrei életvitelt.

3.2. II. Józseftől Gödöllő alapításáig⁴⁵

II. József 1787-es türelmi rendeletét követően feloszlatták a szemlélődő szerzetességet, így a premontreieket is. A visszaállítás ugyan megtörtént, amikor I. Ferenc király 1802-ben visszahelyezte a rendet jogaiba, azonban kitételek mellett. A *Diploma Restitutive*-ban amellet, hogy prépostságokat összevonta (leleszi és váradhegyfoki prépostságokat a jászóiival; Türijét és Jánoshidát pedig Csornával), a gimnáziumi tanítást is kötelezővé tette 4 iskolában (Rozsnyó, Lócse, Nagyvárad, Kassa).⁴⁶ Így tehát a premontrei rend Magyarországon tanítórenddé vált.

A Takács Menyhért által 1902-ben létrehozott budapesti Norbertinum, teológiai főiskola mellett, szükségessé vált egy teljes rendház és gimnázium építése.

⁴¹ HERVAY Ferenc Levente, „Váradhegyfok”, in *Magyar Katolikus Lexikon* (Budapest: Szent István Társulat, 2006).

⁴² KOVÁCS – LEGEZA, *Premontreiek*, 17.

⁴³ KOVÁCS Imre Endre, „Premontreiek”, in *Magyar Katolikus Lexikon* (Budapest: Szent István Társulat, 2006).

⁴⁴ *A Jászóvári Premontrei Kanonrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent-Norbert Nevelőintézetének értesítője az 1924-1925. iskolai évről*, (továbbiakban: Iskolai értesítő) STHULMANN Patrik, szerk. 1925, 5.

⁴⁵ Az 1918 és 1923 közötti időszakot legteljesebben összefoglaló mű: KARA Anna, „Hit és hazafias életöszön. Szemelvények a jászóvári premontreiek történetéből (1918-1923)”, *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24. évf., sz. 1. (2022): 65–98.

⁴⁶ KOVÁCS, *Premontreiek*

A trianoni rendelkezéseket követően azonban a magyar rendházak nagy része az új határokon kívülre került, a jászóvári premontreiek létkérdése volt szellemiségük átmentése az anyaországba. Miután a megszálló hatalmak üldözték a rend tagjait, majd erőszakos módon elvették az új határokon kívül eső intézményeket (Kassa, Rozsnyó, Nagyvárád), a Takács Menyhért prépost vezette rend, Horthy Miklós kormányzó és Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter segítségével területet kapott a gödöllői Fácánosban és lehetőséget egy gimnázium létrehozására. Az itt vihartempóban felépített épületkomplexumban 1924 szeptemberében már meg is kezdődött az oktatás.⁴⁷ Mindvégig folytatták a rájuk bízott feladatot, hiszen később kibővítették a gimnáziumot és egy konviktust is létrehoztak, így az iskola a kor egyik legjelentősebb oktatási intézménnyé vált.

3.2. A két világháború közt

A két világháború között szinte zavartalanul működött az intézmény. Egyfajta bővülést is megfigyelhetünk, hiszen míg 1924-ben mindössze 205 tanulót vettek fel, addig az 1930-as tanévet már 596 fővel kezdték meg (lásd: 1. ábra). Ez természetesen indokolható a gimnáziumi osztályok felmenő rendszerben való megnyitásával, de a relatív tanulószám így is növekvő tendenciát mutatott. 1932-re viszont bekövetkezett egy törés a szinte egy évtizede tartó fejlődésben, hiszen itt mindössze 478 diákkal indult az iskolaév.⁴⁸ Ezt okozhatta a tanulói helyek feltöltődése, illetve megfigyelhető, hogy az intézményben a létszám csökkenésével, párhuzamosan nőtt a gödöllői és a vármegyei diákok száma, tehát egyre kevesebben jöttek a fővárosból, illetve a vármegyén kívülről. Ennek egyik oka lehet, hogy Budapesten több szerzetesek által fenntartott iskola is működött, ahová a szülők beírtathattak gyermekeiket. Az 1925/26-os tanév megnyitóján Takács Menyhért prépost a rend akkori irányítója megáldotta a konviktus⁴⁹ új épületét, mely már az iskola megnyitásakor is 40 fővel működött, majd 1929-re elérte befogadóképességének maximumát, 212 diák lakott itt.⁵⁰

A rend tagjai számára az 1933-as esztendő egy megrendítő eseménnyel ért véget, hiszen elhunyt Takács Menyhért prépost, a gödöllői gimnázium megszervezője. A Takács alatt működő rend jogilag Jászóhoz tartozott, de helyileg Gödöllőn működött. A jogi elkülönülés érdekében 1937-ben a Szentszék önálló perjelséget alapított Gödöllőn, aminek élére dr. Gerinczy Pál kormányzó-perjelt helyezték, aki kinevezése után nem sokkal az apáti címet is megkapta. Közel egy évvel később az első bécsi döntés következtében a rend visszakapta a jászói területet, így Gödöllő ismét Jászó fennhatósága alá került (de Gerinczy vezetésével). 1939 júniusában

⁴⁷ Iskolai értesítő 1925, 8.

⁴⁸ Iskolai értesítők, 1924-1939

⁴⁹ A Szent Norbert Nevelőintézet (a konviktus), mely egyfajta kollégiumként működött feladataként az itt lakók katolikus szellemében való nevelését tűzte ki korszerű pedagógiával és kitűnő infrastruktúrájú környezetben.

⁵⁰ Iskolai értesítő 1926-1930.

beiktatták Gerinczyt jászóvári prelátusi méltóságába, így ez a rend elszakított egységeinek jelképes újraegyesülése is volt.⁵¹

1938-ban Németország birodalmi törekvései (*Anschluss*) közepette igyekezett a rend és az iskolai nevelés politikai szélsőségektől mentesen működni és nem a nagyhatalmi érdekek szolgálatába állni, így Teleki Pál, vallás- és közoktatásügyi miniszter kérésére dr. Gerinczy Pál a szomszédos német nacionalizmus ellenpontjaként megalapította a francia tagozatot⁵², olyan elhatározással, hogy az majd fokozatosan teljes jogú francia gimnáziummá fog válni.

A premontrei nevelés lényege volt, hogy a korban szinte egyedülálló pedagógiai és tehetséggondozási módszerrel igyekeztek a lexikális ismeretek mellett az ember egész lényére kiterjedő nevelést és oktatást biztosítani. Erre vonatkozóan olvashatunk Stuhlmann Patrik, az iskola és a konviktus első igazgatójának (1924-1934) megjelent könyveiben is. A különböző tanulmányok (köztük Stuhlmann-é is) megjelentek 1938-tól az iskolai évkönyvek második részében, az ún. irodalmi részben.

Az intézmény számára fontos volt, hogy az ott tanulóknak a közösséghez tartozást is erősítsék, ennek segítésére már a kezdeti időkben megalakult a Mária-kongregáció, illetve – az iskola történetével szinte párhuzamosan működő – 44. sz. Rákóczi cserkészcsapat.⁵³

⁵¹ Kara Anna, „Hazádnak rend(ül)etlenül légy híve?! Mécs László, a jászóvári premontrei kanonok”, *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13. évf., sz. 4 (2011): 67-86.

⁵² ABLONCZY Balázs, „„Virtute vinces” A gödöllői francia gimnázium története (1938-1948)”, in *Történeti tanulmányok - Studia Comitatusia* 32., szerk. Darkó Jenő és Erdősi Péter (Szentendre: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011), 118–27.

⁵³ A cserkészlet nemcsak az iskolában, hanem a településen is nagy hagyományokkal rendelkezett. 1933-ban pedig az egész cserkészvilág Gödöllőre figyelt, hiszen itt tartották a világjamboreet. (Bővebben: G. MÉRVA Mária, szerk., *A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig* (Gödöllő: Gödöllő Városi Múzeum, 2009).

4. A gödöllői premontreiek életvitele

4.1. Általános körülmények

A magyarországi szerzetesség tehát jól látható módon egészen más helyzetbe kényszerült, mint a külföldiek. A nyugati monasztikus élet a francia forradalom után szinte megszűnt. A szerzetesházak száma a francia forradalom és a napóleoni háborúk következtében a korábbiak alig 4%-ára csökkent.⁵⁴ A teljes leépülést viszont a gyökerekhez visszatérő mozgalom váltotta fel. A középkori ideált és a bencés regulát ismét teljes egészében megélő szerzetesség vezéralakja Prosper Guéranger bencés szerzetes lett. Guéranger öt társával 1833-ban beköltözött a solesmes-i – akkorra már elhagyatott – apátságba, és itt az ideális monasztikus élet megvalósítására törekedtek.⁵⁵ A solesmes-i apátságban a középkori élet minden aspektusát igyekeztek megőrizni, így az nemcsak a liturgikus mozgalom⁵⁶ és a gregorián ének kutatásának központja, hanem a kétkezi munka és az aszketikus közösségi élet fellegvára is lett⁵⁷. Nemcsak a bencés, de a premontrei rendet is elérte ez a restaurációs hullám, a nyugati premontreiek fő profilja tehát a szigorú közös élet és – ami a liturgiát illeti – a XVII. századi romanizáció előtti rendi hagyományok felkutatása és felelevenítése lett. Ennek eredménye a nagy mennyiségű kiadott könyv, hiszen a XX. század első felében misekönyvet, breviáriumot, ordináriust, graduálét, processzionálét és antifonálét is adtak ki.⁵⁸ Így nyugaton a szigorú életvitel, a tudományos kutatás és a hagyományos liturgikus élet teljes megélése válhatott a szerzetesség életének központjává.

Ezzel szemben egészen más volt a kelet európai és a magyarországi helyzet. A felvilágosodás eszméi Magyarországon nem öltöttek olyan radikális formát, mint Franciaországban: a felvilágosult abszolutizmus uralkodói igyekeztek maguk kezükbe venni a reformokat. II. József fel is oszlatta a szerzeteseket, csak a világi (leginkább szociális) munkát végzőket hagyta tovább működni. Az I. Ferenc által végrehajtott visszaállítás pedig csak tovább erősítette az egyháziaktól általánosan elvárt helytállást a világban. A visszaállított szerzetesrendeknek ugyanis a tanári hivatás formájában tette kötelezővé a társadalomért végzett munkát. Így Magyarországon a közvélemény a szerzeteseket inkább tanároknak tartotta,

⁵⁴ KNOWLES, David, *Christian monasticism* (New York: McGraw-Hill, 1969), 170.

⁵⁵ WINTHROP, Robert H., „Leadership and Tradition in the Regulation of Catholic Monasticism”, *Anthropological Quarterly* 58, sz. 1 (1985): 34.

⁵⁶ MIHÁLYFI Ákos, *A nyilvános istentisztelet* (Budapest: Szent István Társulat, 1933), 678-684.

⁵⁷ Ez meglátszik a korabeli fényképeken, festményeken. Míg a nyugati szerzetesek törekedtek, hogy kifelé is az egyszerűséget mutassák, addig Magyarországon könnyen előfordultak olyan ábrázolások, ahol (leginkább az előljárók) életüknek minél díszesebb oldalát mutatták meg (lásd: 3. ábra).

⁵⁸ FÖLDVÁRY Miklós István, „Rendek és régiók. A szerzetesi liturgiák rövid története”, 124-126.

Valójában legelőször a kottás könyvek kiadására került sor, a XX. század legelején. Azt követte a misekönyv és a breviárium, majd szinte már a század közepére az ordinárius, amely az egész év és szinte minden liturgikus cselekvés rendjét tartalmazta. Ez leginkább Placide Lefèvre nevéhez fűződik, aki a feldolgozta a középkori kódexeket. E kutatómunka jól látható módon fél évszázadba is telt, könnyen lehet, ha az egyháztörténelmi helyzet nem hozza másképp, tovább folytatódhattak volna ezen kutatások.

semmint papoknak. Ezt figyelhetjük meg a Habsburg területek korabeli szerzeteseinek életmódján, öltözködésén, sőt hajviseletén is. Ez tehát nagy szakadékot idézett elő a „keleti” és a „nyugati” szerzetesek között, hiszen míg nyugaton a „világégést” követő helyreállítás, a középkori hagyományok elevenen tartása és a kutatás volt a legfőbb feladat, ezt Kelet-Európában értetlenség övezte: elmaradt a krízis, amelyre a hagyományokhoz való visszatérés jelentette volna a megoldást. Ez okozta tehát a legnagyobb nézeteltérést a magyar és a nyugati premonstreiek között, egymás meg nem értésének ezek voltak alapvető indokai.

4.2. Statuta propria

Az elsősorban tanító magyar premonstreiek számára nyilvánvalóan betarthatatlannak voltak a nyugaton előírt szabályok. A 24 órás konviktusi felügyelet és a tanítás nemcsak a közös zsolozsmavégzést, de a szigorú böjtök megtartását sem tette lehetővé.

A rend általános és korszerű szabályzatát a rendi statútum tartalmazta. A szabályrendszer minden premonstreit szerzetest egyaránt érintett, de Takács Menyhért prépost 1923-ban megírta függelékét *Statuta propria*, azaz „saját statútumok” címmel. A dokumentum a „keleti cirkáriára”⁵⁹ vonatkoztatja szabályrendszerét. Feltehetően a cél a már szokássá vált életmód szabálykönyvbe iktatása volt, ami végül nem történt meg, a függelék sosem lett a rendi statútum része. Ennek ellenére érdemes megvizsgálni, összevetni pontjait az általános előírással, hiszen ebből tudhatjuk meg igazán, milyen is lehetett a gödöllői premonstreiek életvitele.⁶⁰

A függeléktervet egy magyar nyelvű levél vezeti be, amely mintegy hitelesíti, hogy a dokumentum a generális káptalan elé kerüljön. Megjelenik benne az „orientális bizottság” kifejezés, ami egyértelművé teszi, hogy a dokumentumban írtakat a tanítói feladatokat ellátó „keleti” rendházakban érvényesítenék. Ezt a statútumterv első mondata is alátámasztja:

„*De observantia Statutorum in illis canoniis, quae collegia professorum instituenda habeant, et ad sustinenda gymnasia publica cum convictu alumnorum studentium obligatae sint.*”⁶¹ („A Statútumok betartásáról olyan kolostorokban, melyekben tanári közösségek működnek és gimnáziumok és diákkollégiumok fenntartására vannak kötelezve.”)

A dokumentum hosszas munka és gondolkodás eredménye, ugyanis a kézzel írt oldalakon sok helyen javítások, betoldások olvashatók (lásd: 2. ábra). Nyilvánvaló, hogy a szerzőnek fontos volt a magyar sajátosságok védelme, illetve a tanári és a premonstreit életmód összeegyeztetése.

⁵⁹ értsd: kelet-közép-európai

⁶⁰ Az összehasonlítás alapjául az 1947-es statútum (*Statuta Renovata Ordinis Praemonstratensis*, (=SROP) Tongerlo, 1947) áll, a korábbi változata ugyanis nehezen hozzáférhető. Így kissé tehát anakronisztikus, de mégis sokatmondó az összevetés.

⁶¹ TAKÁCS Menyhért, *Statuta Propria* (=S), 1923. október 23, Kézirat, Slovenský národný archív (= SNA) Premonštrátska prepozitúra Jasov (= PrJ), 186. doboz (= d.) 619–623 f.

4.3. Zsologsma

4.3.1. A zsologsma története

A liturgia a szerzetes életében a legfontosabb intézmény, hiszen ez jelenti a szerzetesi lét esszenciáját. Rendszerező szerepe is van, hiszen a zsologsma a mindennapok rendjét szabályozza. A zsoltározás rendje hetenként ismétlődik, az egyházi év ciklusa az évet szabályozza, a szentségek és szentelmények pedig a biológiai és társadalmi élet sarokpontjait jelölik meg.

A zsologsma (*officium divinum*) így a mindennapok alapját képezi, az éjszakát és a nappalt átszövő imádság. Gondolkodásában az ószövetségi zsidósághoz nyúlik vissza, de valódi kibontakozása későbbre tehető. Mire Szent Norbert és társai megalapították szerzetesközösségeiket a 12. század elején, a zsologsma már szilárd alapszerkezettel rendelkezett.⁶² Két alapvető típusa létezik, a főleg bencés szerzetesek által követett monasztikus, illetve a katedrális-forma.⁶³

Részei: az éjjel (vagy előző este, illetve aznap hajnalban) mondott *matutinum*, amely a leghosszabb mind közül, és rendszerint hozzákapcsolták az eltérő szerkezetű *laudes*-t. Az esti imádság pedig a *vesperae*. Ezek a nagyhórák, melyek a zsologsma legősibb rétegét alkotják. A napközbeni időt az ún. kishórák töltötték ki, melyek a régi római időszámításnak megfelelően a nap óráiról kapták nevüket: *prima* (napkeltéhez viszonyítva az első), *tertia* (harmadik), *sexta* (hatodik), *nona* (kilencedik).⁶⁴ A napot a lefekvés előtt mondott *completorium* zárta. A zsologsmaórák alapja az ószövetségi Zsoltárok könyve, egyrészt egyszerűen, folyamatos olvasással, ahol sorrendben következnek a zsoltárok, másrészt az adott napszakhoz vagy ünnephez illően válogatva. Előfordulnak még egyéb ószövetségi énekek, illetve a *laudes*, a

⁶² SZUNYOGH X. Ferenc, *A szent zsologsma* (Budapest: Korda Kiadó, 1942), 226-227.; BRADSHAW, Paul F., *Daily Prayer in the Early Church: A Study of the Origin and Early Development of the Divine Office*. (Eugene, Oregon: Wipf & Stock, 1981), 23-46.

⁶³ BRADSHAW, *Daily Prayer in the Early Church: A Study of the Origin and Early Development of the Divine Office*, 111-149.

⁶⁴ A napközbeni imádság ezen órákhoz kapcsolása már a korai kereszténység szentföldi gyakorlatában is megjelenik, illetve az idő hasonló számítása itt is megjelenik, hiszen az első nappali óra jelentette a napfelkeltét. (vö. EGERIA, *Egeria útinaplója, Szentföldi zarándoklat a IV. századból*, ford.: IVANCSÓ István, Jel, Budapest, 2023, 42.)

vesperás és a kompletórium végén három újszövetségi kanticum.⁶⁵ Ezek kiegészülnek különböző antifónákkal,⁶⁶ responzóriumokkal,⁶⁷ olvasmányokkal,⁶⁸ illetve himnuszokkal.⁶⁹

Ez a zsolozsmavégzési struktúra meghatározóvá vált a középkor Európájában, mégis követte a különböző egyházmegyék, szerzetesrendek sajátos úzusait.⁷⁰ E liturgiarendszerek⁷¹ egységesítésének gondolata a kora újkor egyik legmeghatározóbb egyháztörténeti eseményén került elő: a trienti zsinaton. Egyes irányzatok célja a római, kuriális szokásrend kiemelése és a világegyházban való elterjesztése volt. Ezelőtt a különféle helyi és szerzetesi úzusok határozták meg a helyi egyházak szertartásrendjét.⁷² A trienti reformok mégsem tekinthetők éles határvonalnak, a liturgiaváltozatok teljes eltűnéséről nem beszélhetünk,⁷³ ugyanis mind a breviárium⁷⁴ 1568-as (*Quod a nobis* bulla), mind a misekönyv 1570-es (*Quo primum* bulla) kiadásakor a pápai rendelkezés kimondta a 200 évnél régebbi hagyományok megőrzésének lehetőségét. Így ez vonatkozott tehát a premontrei rend liturgia-hagyományára is, csak később, apránként hagyták el premontrei sajátosságait a 17. század folyamán.⁷⁵

4.3.2. Divino afflatu

A tridenti zsinat utáni szélcsendet először csak X. Piusz pápa jelentékeny újításai törték meg. Az ő reformja volt az, amely közvetlenül befolyásolta a 20. század szerzeteseinek mindennapi liturgikus életét. Az 1911-es *Divino afflatu* apostoli konstitúcióval átrendeződött a zsolozsma zoltárrendje és egyéb alapvető változtatások is történtek. A reform indítéka a papi és szerzetesi zsolozsmateher csökkentése volt, de megőrizve a 150 zoltár heti elosztását, így

⁶⁵ A Lukács evangéliumban megtalálhatóak: Zakariás (Lk 1, 68-79) Mária (Lk 1, 46-55) és Simeon hálaéneke (Lk 2, 29-32)

⁶⁶ Ezek a zsolotárakat keretező, leginkább biblikus – leggyakoribb a zsolotárokból kiemelt (pszalmikus) vagy az evangéliumi – kompozíciók vö.: DOBSZAY László, *A zsolozsma* (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 2018), 57.

⁶⁷ A matutínium olvasmányai után következő, hosszabb, melizmatikusabb énektételek. (lásd: Responsorium prolixum)

⁶⁸ Az olvasmányok szinte kizárólag csak a matutínumban jellemzőek, emellett a kompletórium rendelkezik rövid olvasmánnyal. Illetve a legtöbb imaórában megjelenő kapitulum is értelmezhető akár rövidebb olvasmányként.

⁶⁹ Meghatározott strófikus (ambrozián strófa, szapphói strófa) struktúrákat követő, több versszakból álló költemények.

⁷⁰ "Úzus alatt a szertartások összességének egy olyan, leírható végzési módját értjük, amely tartósan jellemző valamely egyházi intézményre. Az úzus mint segédfogalom azért is használható biztonsággal, mert számos középkori forrás kifejezetten hivatkozik rá. Szerintük a székesegyházaknak, apátságoknak, központosított szerzetesrendeknek úzusa van, azaz liturgiáik egyéni vonásai nem véletlenszerűek, hanem rendszert alkotnak, és ez a rendszer kifejezi és fölismerhetővé teszi a liturgiát gyakorló intézményt." (FÖLDVÁRY Miklós István, „Régiók, történelem és önazonosság a középkori Európában. A liturgiátörténet tanúsága”, in *(Magyar) Nemzet és Európa. Tanulmányok a 70 éves Martin József tiszteletére*, szerk. Széchenyi Ágnes és Buzinkay Géza (Eger: Líceum Kiadó, 2014), 95.)

⁷¹ Különböző úzusok forrásai: VOGEL, Cyrille, *Medieval Liturgy. An Introduction to the Sources*, szerk. & ford. William G. Storey, Niels Krogh Rasmussen (Portland-Oregon: Pastoral Press, 1986).

⁷² DOBSZAY László, *A Bugnini-liturgia és a „reform reformja”* (Budapest: Argumentum Kiadó, 2017).

⁷³ FÖLDVÁRY Miklós István, „A római rítus változatainak kutatása - VI. Az úzus kialakítása és funkciója: kompozíció és önazonosság”, *Magyar Egyházzene Folyóirat* 21, sz. 4 (2013. 2014): 356.

⁷⁴ A zsolozsma végzéséhez szükséges szerkönyv (vö.: Psalterium, Antiphonale, Diurnale, Nocturnale).

⁷⁵ KING, Archdale A., *Liturgies of the religious orders* (Milwaukee, Wisconsin: The Bruce Publishing Company, 1955), 175-179.

egy gyakorlatias, de az ezredéves tradíciót megtörő zsolozsmarend jött létre. A pápa szerint kívánatos volt ugyanis annak a rendnek a visszaállítása, hogy a korális ima egy hét alatt vegye végig a Zsoltárok könyvét. Ez a korábbi rendben csak abban az esetben fordult elő, ha a hét minden napja liturgikus köznap (*feria*) volt. Ez nem történhetett meg, ha közbeékelődött egy magasabb rangú ünnep, amely saját zsoltárrendet vont magával, emellett az újítás szükségességét indokolta a frissen kanonizált szentek kalendáriumba vezetése. Mindez természetesen nem jelentette volna feltétlenül a hagyományos zsolozsmastruktúra felülírását.⁷⁶ A konstitúció ugyanis alapvetően átrendezte a hagyományos zsoltározást, amely rendszerint a következő volt: a matutínium vásár- és ünnepnapokon 18, köznapokon 12 zsoltárból állt, a laudes 8; a prima 4; a tercia, szexta és nóna 3; a vesperás 5; a kompletórium pedig 4 zsoltárból állt, így tehát vasárnap összesen 48 zsoltár 719 versét⁷⁷ mondták el (ld.: 3. ábra).⁷⁸

Mindez az 1911-es reformok következtében radikálisan lecsökkent, ugyanis csak a matutínium imaórájából 200 verset húztak ki (lásd: 4. ábra);⁷⁹ itt az eredeti zsoltárokat részekre bontották, a legfőbb szempont az imaórák zsoltárhosszána (és idejéne) kiegyenlítése volt.⁸⁰ Ennek köszönhetően tehát a matutínium zsoltárainak folytonos végzése megszűnt, egyenletes terjedelmű, de a hagyományban előzmény nélküli rend váltotta fel. Az innen felszabaduló zsoltárok pedig a nappal imaóráiban lettek elosztva, így például a tercia–szexta–nóna hármasa és a kompletórium megszokott, naponként ismétlődő zsoltárai eltérőek lettek. A laudes szerkezeti módosításokon esett át, létrejött a rendes és készületi zsoltárrend, az imaóra állandó zsoltárainak helyébe (50; 62–66; 148–150) itt is a folytonos változás lépett.⁸¹

A pszaltérium módosításával nemcsak a zsoltárszövegek, de az antifónák felülírása is megtörtént, hiszen a zsoltár és a (pszalmikus) antifóna közötti koherencia megtartása csak új antifónakészlettel volt megvalósítható. Az új breviárium mindezek mellett a nyolcadok alatti megemlékezéseket is lecsökkentette, létrehozta a simplex oktáva intézményét, mely csak az ünnepen és a rákövetkező nyolcadik napon tart kommemorációt. A reform orvosolta a korábbi gyakorlat problémáit, hiszen a zsoltárrend a hét minden napjára nézve kötelező érvényű lett,

⁷⁶ WYNNE, John, „Reform of the Roman Breviary”, in *The Catholic Encyclopedia* (New York: The Encyclopedia Press, 1914), <https://www.newadvent.org/cathen/16013a.htm>. Hozzáférés: 2024. november 24.

⁷⁷ gregorianbooks.com/gregorian/www/www.kellerbook.com/length.htm (Hozzáférés: 2024. június 20.)

⁷⁸ A bibliai zsoltárok száma és a zsolozsmából ismert szakaszolás nem ugyanaz, hiszen ez utóbbit egy antifóna által keretezett szövegegység jelent. Például: a matutínumban a 18 zsoltár 3×3 szakaszra, a laudesben a 8 zsoltár pedig 5 szakaszra volt bontva. Hasonló elgondolásokat láthatunk a bizánci kereszténység gyakorlatában is (lásd: kathizmák).

⁷⁹ A kihúzás valójában csak a zsoltárok ismétlését szüntette meg.

⁸⁰ A legkézenfekvőbb eszköz nyilvánvalóan a zsoltárok felosztása, dividálása volt. Ez korábban is előfordult, például a héber betűrend szerint osztható 118. zsoltárban. Az új rend azonban jobbra szervetlen, így tehát amellett, hogy a zsoltárok irodalmi értékének csökkenéséhez vezet, a klasszikus zsoltárhasználat hagyományának elvesztését is eredményezi.

⁸¹ DOBSZAY László, „A zsoltárok elrendezése a zsolozsmaimádságban”, *Magyar Egyházzene Folyóirat* 9. évf., sz. 2 (2001. 2002): 239.

csak a rendelkezésben meghatározott magas rangú ünnepek maradtak meg saját zsoltárbeosztással.

Az apostoli konstitúció, kiemelve egyetemességét, minden előljáró számára, így a szekuláris zsoltárbeosztást követő szerzetesrendekben is kötelezővé tette az új pszaltérium bevezetését.⁸² Itt ért véget a jelentős rendi sajátosságok kora a zsolozsmában. A folyamat a premontreieket is érintette, akkor is, ha az új zsoltárrend szerinti könyvek kiadása még néhány évtizedbe telt.

Az átmeneti időszaknak egyik legékesebb példája egy 1912-es premontrei zsebbreviárium (lásd: 5. ábra), a könyv ugyanis tartalmazza mind a hagyományos premontrei, mind a X. Piusz-i zsoltárrendet. A szerkönyv első oldalán olvasható a könyv címe: „*Diurnale seu horæ diurnæ breviarii Præmonstratensis*” („Diurnále, vagyis a nappali órák premontrei breviáriuma”).⁸³ Ez tehát egyértelműsíti, hogy a premontrei rend számára készült. A breviárium tartalmazza a nappali imaórák mindegyikét, tartalomjegyzéke után mégsem ér véget, itt ugyanis egy újabb címoldallal találkozunk, amelyen pedig a következő szöveg olvasható: „*Horæ diurnæ Breviarii Romani ex decreto sacrosancti Concilii Tridentini restituti S. Pii V. Pontificis Maximi jussu editi Clementis VIII. Urbani VIII. et Leonis XIII. auctoritate recogniti et a SS. D. N. Pio PP X. reformati continens Novum Psalterium*” (A nappali órák római breviáriuma, a szentséges tridenti zsinat rendelkezése alapján helyreállítva Szent V. Piusz pápa által, VIII. Kelemen, VIII. Orbán és XIII. Leó pápáknak rendeletei szerint megújítva és X. Piusz pápa által megreformálva, mely tartalmazza az új zsoltároskönyvet.).⁸⁴ A lapok vágása is kissé eltér az eredetitől, tehát biztosan megállapítható, hogy a kiegészítés később lett a kötethez illesztve. Feltehetően a nyomtatás alatt megjelenő reformok beemelése volt a cél, de a kivitelezés az egyszerű betoldásban merült ki. Rubrikális utasításokat annyiban tartalmaz ez a rész, hogy leírja a pápa által közölteket, a különbséget a régi és az új zsoltárrend között, de a két könyv egymáshoz fűződő viszonyáról, párhuzamos használatáról nem ír. Tulajdonképpen egy nyomtatványban létezik szimultán a két zsolozsmarend, de nehezen használhatók együtt.

Igazi metaforája ez a kor premontrei liturgiájának, hiszen hagyományos formájában továbbra is létezett a reformált római mellett, mégis kérdéses volt, hogyan is kellene a kettőt összevetni, együtt használni. Ezt a kérdést végül az 1927-es generális káptalan és az 1930-ban, Gummarus Crets generális apát alatt kiadott teljes breviárium rendezte.

⁸² vö. X. PIUSZ, *Divino Afflatu*. 1911.

⁸³ *Diurnale seu horæ diurnæ breviarii Præmonstratensis*. Mechliniae: H. Dessain, 1911.; *Horæ diurnæ breviarii Romani*. Mechliniae: H. Dessain, 1912. Összefülvé.

⁸⁴ Uo.

4.3.3. Gödöllői zsolozsma

Ideális esetben a szerzetesi élet legnagyobb részét a zsolozsma végzése teszi ki. A korábban említett okok miatt (tanítás, felügyelés) a gödöllői rendtagok számára minden zsolozsmaóra közös, korális végzése szinte lehetetlen volt. De a tanítás mellett sem maradhatott el a zsolozsma, minden zsolozsmaóra elvégzése súlyos bűn terhe mellett kötelező volt:

„*Officium divinum <betoldva: totum> in choro recitari quidem non potest singuli autem sacerdotes et canonici solemniter professi integrum officium quotidie secundum regulas in Codice Iuris Canonici praescriptas <betoldva: privatim> sub peccato gravi attente, devote et reverenter absolvere tenentur.*”⁸⁵

(A <betoldva: teljes> zsolozsma karban való elmondása bár nem lehetséges, mégis az örökfogadalmat tett papok és kanonokok a zsolozsma egészét a Kánonjogi Kódexben előírt szabályok szerint mindennap < betoldva: egyedül> súlyos bűn terhe alatt alázatosan és tiszteletteljesen kötelesek elvégezni.)

A függelék ki is emeli, hogy a zsolozsma egésze kötelezően karban mondandó, kivéve a napközbeni kishórákat, melyeket előre kijelölt helyen és időben, de egyedül is el lehet mondani.⁸⁶ Amint a matutíniumot a laudessel, úgy a vesperást is összekapcsolták a kompletóriummal, nyilvánvalóan gyakorlati szempontoknak engedve. Emellett a dokumentum azt is jelzi, hogy ezen imaórákat mindig délután után, mégpedig sohasem két óra előtt kell elmondani.⁸⁷ (Feltételezhető tehát, hogy történt olyan eset, amikor az esti zsolozsmát délelőtt végezték, ezért konkretizálják az időpontot.) Nagybőjtben viszont az étkezés a vesperás és a kompletórium közé ékelődik. A bekezdés érdekessége még, hogy a szöveg a zsolozsma recitálását veszi alapul, az éneklés szó csak betoldásként jelenik meg: „*semper in Ecclesia <betoldva: cantentur vel> recitentur*”.⁸⁸ Ez tehát feltételezhetően azt jelenti, hogy a zsolozsmaórákat nem énekelték, egyszerűen recitálva végezték őket.⁸⁹ Az éneklés szó a generális káptalan miatt kerülhetett beillesztésre; a nyugati premonstreiek valószínűleg szokatlannak találták volna sosem éneklő rendtársaikat.

Hasonló érdekességnek számít az 1912-ben Jászón kiadott máriás zsolozsmakönyv (*Officium Parvum*).⁹⁰ A Szűz Mária tiszteletére mondott zsolozsma először magánajtatosság volt, majd hozzáadódott a napi officiumhoz. A trienti zsinatot követően a kórusban

⁸⁵ T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 623 f.

⁸⁶ T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 620 f.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ A recitált, vagyis mondott zsolozsmavégzés betetőzése a XX. század második felében kiadott, a liturgikus reformokhoz igazított Liturgia Horarum lett. Ez a könyv ugyanis már egyáltalán nem tartalmaz kottákat, csupán a különböző énektételek szövegeit. (vö.: DOBSZAY, *A Bugnini-liturgia és a „reform reformja”*, 53.)

⁹⁰ Máriás zsolozsmáról lásd: semiduplex.com/2017/05/30/on-the-little-office/ (Hozzáférés: 2024.június 20.); SZUNYOGH, *A szent zsolozsma*. 187-197.; DOBSZAY, *A zsolozsma*, 92.

imádkozóknak kötelező volt, egészen az 1911-es reformokig. Így tehát különös, hogy Takács Menyhért éppen a megszüntetést követő évben adta ki, mégpedig rohamtempóban; a könyvben ugyanis több nyomtatási, szedési hiba is található, amiből a kiadás gyorsaságára következtethetünk. Emellett még egy érdekesség fedezhető fel a kiadványban. A matutínium imaórájánál az olvasmányok előtti megszokott áldáskérő formulából (*Iube domne/Domine benedicere*) kihagyták a *domne* szót, így csak *Iube Domine benedicere* maradt, ezzel leleplezve a könyv magányos használatát. A *domne* formula a közösen végzett zsolozsmában használatos, és az officiánsra utal. A *Domine* a magánzsolozsmában használatos, ilyenkor ugyanis közvetlenül Istenhez szól az áldáskérés. Ennek ellentmondó adat található a statútumfüggelékben: „*Officium parvum de Beata Virgine – quando recitandum est – in choro absolvatur*” („A Boldogságos Szűz zsolozsmáját – mikor mondják – közösen végezzék.”)⁹¹ Az ellentétet a következő mondat fel is oldja: „*Ubi rationabilis causa intervenierit, dispensatio a domino Praemonstratensi peti potest, ut recitatio officii parvi ad interim – non tamen ultra annum – privato zelo sacerdotum nostrorum committetur.*” („Ahol ésszerű ok áll fenn, ott a generális apáttól engedményt lehet kérni, hogy a kis zsolozsma [Szűz Mária zsolozsmája] recitálását egy időre – nem több mint egy évre – papjaink magánbuzgóságára bízza.”)⁹² Könnyen belátható, hogy a magánbuzgóságra bízott imádság általában elmaradt.

4.4. Étkelés és böjt

Az egyik legszélsőségesebb enyhítést a böjti fegyelem terén kérik. A rend által meghatározott böjti napok és szabályok a világegyházra érvényes rendelkezésekben szerepeltek, és minden katolikus papra és szerzetesre egyaránt vonatkoztak. Ehhez képest a magyar premontreiek igazán rendhagyóak voltak. Takács Menyhért a böjtről szóló bekezdésben kiemeli, hogy fontos, hogy a szerzetesek ne essenek vissza a világiak gyakorlatának szintjére, illetve Szent Ágoston reguláját is említi, mely szerint „a testet ételben és italban böjtöléssel és önmegtagadással kell fékezni”.⁹³ A rendi statútummal összehasonlítva viszont igazán radikálisan csökkent a böjti fegyelem. Hivatkozik ugyanis különböző, a keleti cirkáriákban fennálló nehezítő körülményekre:

„*quam locorum circumstantiae rigiditas climatis, religiosorum nostrorum in docendi munere et studiis assiduum fatigium, praeterea piscium penuria, lacticiniorum et ovorum nimia caritas et coemendi difficultas non tantum rationabilem, sed necessariam quoque reddant, haec mitior observantia etiam in posterum tolerari potest.*”⁹⁴ (a helyi kemény éghajlati viszonyok, szerzeteseink folytonos fáradozása a tanítással és a tanulással, ezenkívül a halhiány, a

⁹¹T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 621 f.

⁹² Uo.

⁹³T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 622 f.

⁹⁴ Uo.

tejtermékek és a tojás szerfelett magas ára és beszerzésük nehézsége nem csak észszerűvé, de szükségessé is teszik, hogy ez az enyhített böjti fegyelem hosszabb távon is megengedtesse).

Természetesen figyelembe kell venni a kor gazdasági körülményeit. Az első világháborút követő években valóban jelentős volt az élelmiszerhiány Magyarországon, könnyen előfordulhat, hogy a tejtermékek, a tojás és a hús beszerzése igazán nagy nehézséget jelentett. A mondat abszurditása inkább a szélsőséges időjárási körülmények hangsúlyozásában rejlik.

Takács – az általános előírásoknak megfelelően – különböző értelemben használja a mennyiségi és minőségi böjt kifejezéseket, viszont mindkettőt a rendi utasításokkal szemben. Általános előírás⁹⁵ ugyanis, hogy a kvantitatív böjt (*ieiunium*) napi egyszeri étkezést jelent, húsfogyasztás nélkül, emellett a tejtermékektől való tartózkodás is minden esetben húsböjtot és a tojástól, valamint más állati eredetű termékektől való tartózkodást jelentett. A kvalitatív böjt (*abstinentia*) viszont csak a húsböjtot jelenti, mennyiség korlátozást nem szab, tojást, tejet és bármilyen állati eredetű terméket engedélyez. Ezzel szemben a magyar tervezet szerint a szigorúbb változat az egyszeri (fő)étkezés és a hústól való tartózkodás (*ieiunium cum abstinentia*), emellett viszont van enyhített böjt is (*ieiunium mitigatum*), ami egyszeri étkezést takart, de a húsfogyasztás lehetőségét fönntartva (ld.: 6. ábra).⁹⁶

A pénteki gyakorlat megegyezik az egyetemes Egyházzal. A nagy bűnbánati időszakok (ádvent és nagyböjt) tekintetében viszont már változik az elgondolás. Jóllehet általános meghatározás, hogy a bűnbánati időszakok napjai szigorú böjti napok, egyedül a vasárnapokat kivéve (ezeken régtől fogva tilos volt kvantitatív böjtot tartani),⁹⁷ a magyar premontreiek mégis azt javasolják, hogy csak ezen időszakok szerdái és szombatjai legyenek kiemelt bűnbánati napok, míg hétfőn, kedden és csütörtökön enyhe böjtot tartsanak egészen virágvasárnapig. Ezt a felfogást viszont a statútum nem ismeri, itt a nagyhétről nem rendelkeznek úgy, mint a nagyböjton belül kiemelt bűnbánati időszakról, viszont a magyarok csak itt tartanának szigorú böjtot. Az évszakonkénti évnegyedes böjt⁹⁸ (az ún. „kántorböjt”) napjai (szerda, péntek, szombat) mindenütt szigorú értelemben vett böjti napok. A nagypénteket a rendi utasítás tejböjtnek,⁹⁹ tehát a legszigorúbb böjtnek írja, erre Takács Menyhért nem tér ki, a nagyhét részeként kezeli. Mindezek mellett fontos a vigiliás böjt kérdése is. Hiszen a rend alapvetően nyolc olyan főünnepet (Karácsony, Úrnapja, Gyertyaszentelő, Sárlos Boldogasszony, Pünkösöd,

⁹⁵ SROP Stat. 505.

⁹⁶ T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 622 f.

⁹⁷ SROP Stat. 506. 508.

⁹⁸ „A kántorböjti napokat évszaki böjtöknek is nevezzük, mert mindegyik évszakban találkozunk velük. Idejük: A Szent Luca napját (dec. 13), hamvazószerdát, pünkösöd vasárnapját és kereszt felmagasztalását (szept. 14) követő szerda, péntek és szombat.” (ALBERT István, *Katolikus szertartástan középiskolák használatára* (Budapest: Szent István Társulat, 1943), 71.)

⁹⁹ SROP Stat. 507.

Nagyboldogasszony, Kisboldogasszony, Mindenszentek) valamint vélhetően négy Szent Norbert-ünnepet (máj. 7.: *Translatio S. P. Norberti*; Úrnapja nyolcada utáni szombat: *Triumphus S. Norberti*; jún. 6: *Commemoratio Depositionis S. P. N. Norberti*; júl. 11.: *Solemnitas S. P. N. Norberti*) jelöl meg, amelyeket vigília előz meg, azaz olyan előkészületi nap, amikor szigorú böjtöt kell tartani.¹⁰⁰ Ezzel szemben Takács Menyhért ebből csak négyet (Karácsony, Pünkösöd, Nagyboldogasszony, Mindenszentek) jelöl meg szigorú bűnbánati napként, és további három (Szeplőtelen Fogantatás, Örömhírvétel, Kisboldogasszony) valamint egy Szent Norbert-ünnep, a július 11-ei főünnep előnapját enyhe böjti napként (ld.: 7. ábra).

A korban a magyarok által javasolt böjti fegyelem szintje már irracionálisan alacsony volt, bár a mai gyakorlathoz képest így is embert próbáló lehetett. Emellett fontos megemlíteni, hogy könnyen lehet, a szerzetesek azonos kosztot kaptak az iskolákban tanulókkal, akár lehet, hogy közösen is ettek velük. Ha ez valóban így volt, érthető az az indok, hogy nem kötelezik a diákokat a szerzetesi fegyelem megtartására.

4.5. Klauzúra

Érzékeny pont a klauzúra, vagyis a szerzeteseknek elkülönített kolostori terület kérdése. Az természetesen nyilvánvaló, amint a világegyházi utasítások is előírják,¹⁰¹ hogy idegenek belépése szigorúan tilos, főként ami a nőket illeti. Ne feledjük azonban, hogy a klauzúra a korban nem csupán jó ízlés kérdése volt: csak a Szentszék által feloldható kiközösítést vont magára mind a nőt bármilyen okból beengedő szerzetes, mind a belépő felnőtt korú lány vagy asszony. A Takács Menyhért-i tervezet ugyan belátja ezt, a klauzúrába nem szándékozik nőket beengedni, de ruhamosásnál, illetve a konyhában alkalmazza őket:

„*In culina scilicet <betoldva: vel machinis> et in localitate, ubi vestes lavantur inter operarios mulieres piaeque applicari possunt cum quibus tamen excepto proviso nemini sine praelati licentia colloqui liceat.*”¹⁰² (Tudniillik a konyhában, a gépházban vagy azon a helyen, ahol a ruhákat mossák a dolgozók között jámbor nőket is lehet alkalmazni, de velük a munkafelügyelő kivételével előljárói engedély nélkül senkinek sem szabad beszélgetni.)

Emellett a tervezetből törölt részben¹⁰³ a prépost engedélyeztetni akarja, hogy a halálos beteg testvérhez női ápolót engedjenek be a klauzúrába, de ennek apácának vagy nagyon

¹⁰⁰ SROP Stat. 506.

¹⁰¹ Lásd itt: VERMEERSCH, Artur, „Cloister”, in *The Catholic Encyclopedia* (New York: Robert Appleton Company, 1908), <http://www.newadvent.org/cathen/04060a.htm>. Hozzáférés: 2024. december 2.; premontrai vonatkozásban: *Directorium Spirituale*, Averbode, 1959, 286. (angol fordítás: *A Spiritual Directory of the Order of Prémontré* ford.: Theodore J. Antry O.Praem.)

¹⁰² T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 623 f.

¹⁰³ Uo.

idősnek kell lennie. Ez a mondat már könnyen lehet, hogy nehezen ment volna át a generális káptalan szűrőjén, így a betérjesztő érthető okból törölte azt.

4.6. Öltözködés

Egy másik fontos pont az öltözködés.¹⁰⁴ A rendi szabályzat mind házon kívül, mind azon belül előírja a szerzetesi habitus viselését.

*„Fratres omnes, etiam habitualiter extra canoniam commorantes, stricte tenentur proprium Ordinis habitum gerere tum intra, tum extra domum...”*¹⁰⁵

(Minden testvér, még akik időlegesen házon kívül is tartózkodnak, szigorúan köteles a saját rendi habitus viselésére mind házon belül, mind házon kívül.)

Ezzel szemben Takács Menyhért azt javasolja, hogy különleges helyzetekben, leginkább utazás alkalmával, e követelményből engedjenek. Az alternatíváról pedig annyit ír, hogy ne legyen laikusi, hanem papi méltósághoz illő, hosszú, fekete, bokáig érő ruha. (*„Talis vestitus numquam sit laicalis, sed dignitati sacerdotali conformis cum indumento longo nigri coloris usque ad talos.”*)¹⁰⁶ Ez belátható, hogy igazán tág megfogalmazás, hiszen jelenthet akár a világi papok reverendájához hasonló öltözetet, de egyszerű hosszú kabátot is.

4.7. Szegénység

A hármas szerzetesi fogadalom köztudott eleme a tisztaság és az engedelmesség mellett a szegénység. Szent Ágoston regulájában is tisztán fogalmaz: „Semmit se mondjatok sajátotoknak, legyen mindenetek közös.”¹⁰⁷ Ezzel szemben Takács Menyhért különös engedményeket kér a magyar (illetve a keleti cirkáriákban élő) premontreiek számára. Elsőként arról ír, hogy a regulában és egyéb szabályzatokban előírt közös ruhatár¹⁰⁸ nem valósítható meg, így ő néhány ruhadarab és ruházati kiegészítő beszerzését a papokra bízna.¹⁰⁹ Emellett a tanítói feladatokra és a laikusokkal való együttműködésre hivatkozva elrendelné a papoknak háromhavonta kiutalandó illetményt:

„detur ab abbatibus aliqua modesta pecuniae summa usui trimestre singulis fratribus sacerdotibus, de cujus honesto et licito usu superioribus immediatis et per hos ipsi abbati rationes scriptotanus [sic!] reddant. Nemo sine offensa voti paupertatis praesumat pecuniam a superioribus postulare vel indigne in se minus accipere, quam alius acceperat. Soli praelato

¹⁰⁴ Ruháztról lásd: GÖMBÖS Tamás, *A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei* (Budapest: Tellér Kiadó, 1993), 51.

¹⁰⁵ SROP Stat. 514.

¹⁰⁶ T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 623 f.

¹⁰⁷ A. Augustinus, *Szent Ágoston regulája*.

¹⁰⁸ SROP Stat. 310-313.

¹⁰⁹ T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 622 f.

competit de hac re juste iudicare.”¹¹⁰ (Adjanak az apátok háromhavonta egy meghatározott összeget, amit a paptestvérek saját maguk használhatnak fel, ennek becsületes és törvényes felhasználásáról az apátnak írásos beszámolót adjanak. Senki a szegénységi fogadalom megsértésének terhe alatt ne kérjen pénzt az előjáróktól vagy méltatlankodjék amiatt, ha kevesebbet kap, mint más. Egyedül az előjárónak van joga ezt igazságosan megítélni.)

Kitér a visszaélések elkerülésére is. A pénz felhasználása ugyan lehet magáncélú, de minden esetben az előjáró felügyelje. Ezzel szemben a rendi szabályzat világosan írja,¹¹¹ hogy a szerzeteseknek – az előjárókat és a bizonyos ügyeket intéző testvéreket kivéve – vagyonnal, illetve pénzzel rendelkezniük szigorúan tilos.

4.8. Kötelezettségek

A dokumentum viszont nemcsak engedményeket, hanem kötelezettségeket is tartalmaz. Hiszen a korábban említettek alapján a magyar premontreiek mellett, hogy reguláris kanonokok, tanárok, pedagógusok, nevelők is. Ennek a kettős hivatásnak pedig tényleg jelen kellett lennie a magyar premontreiek önértelmezésében. Takács Menyhért kiemelte:

*„Sacro quotidiano cum iuventute scholastica omnes religiosi intersint, de frequenti confessione et communione alumnorum consulent congregationes sic dictas Marianas inter discipulos instituant, de sacris exercitiis provideant ipsique sacris meditationibus quotidie omnium exerceant eam in spiritu S. Norberti confirmant et regulas in hoc appendice compositas fidelissime servant.”*¹¹² (A napi misén az iskola fiatalságával minden szerzetes vegyen részt, a diákokat gyakori szentgyónásra és áldozásra buzdítsa, kezdeményezzék úgynevezett Mária-kongregációk létrehozását a diákok között, biztosítsanak lelkigyakorlatokat, és maguk is mindennap elmélkedjenek, erősítsék meg az ifjúságban Szent Norbert lelkiületét, és az ebben a függelékben található szabályokat a leghűségesebben tartsák meg.)

Az első gödöllői tanévben, 1923/24-ben összesen 11 szerzetes és 2 világi tanár dolgozott a gimnáziumban. Mindezek mellett a Szent Norbert Nevelőintézetben (konviktusban) is fontos feladatot láttak el. Életükben megfordultak a prioritások: az aszketikus, zsolozsmázó, kontemplatív életet felváltotta a tanítás.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ SROP Stat. 484.

¹¹² T. M.: S. 1923. október 23. Kézirat. SNA. PrJ. 186. d. 623 f.

Összegzés

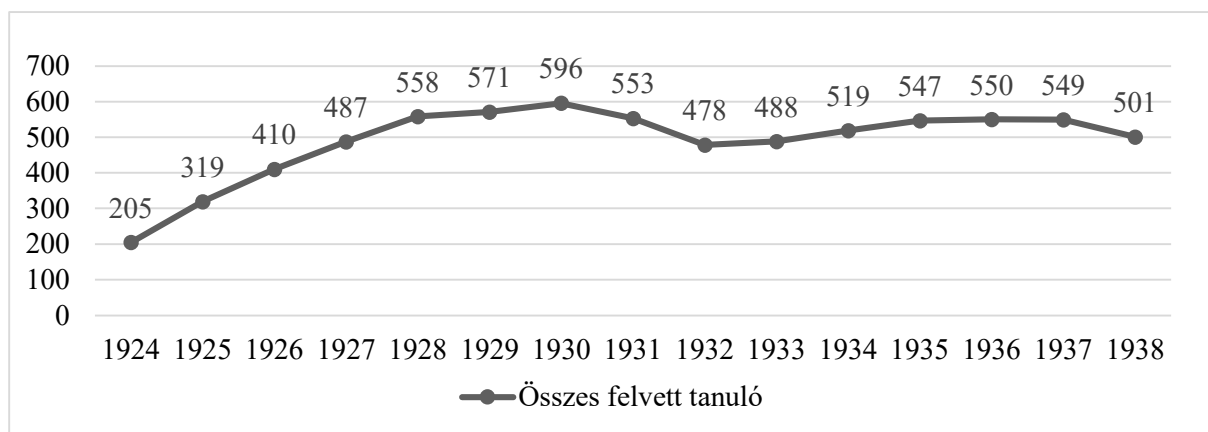
A szerzetesség a különböző korok által teremtett kihívásokra különböző válaszokat adott. Bármennyire is a világtól való elvonulás volt a szerzetesi életeszmény alapja, a többségi társadalommal óhatatlanul kapcsolatba kerültek. Sajátos szociológiai helyzetük pedig kialakította a kölcsönösen hasznos együttélést. Ezen együttélés eredménye lett a különböző hivatások, így a tanítás vállalása is. A premontriek ebből a szempontból (is) egészen egyedi közösség a rendek között. A különböző történelmi és társadalmi hatások máshogy hatottak a magyar és a világ más pontjain élő premontrai szerzetesekre, ebből nézeteltérések, véleménykülönbségek és meg nem értettség alakultak ki.

De összeegyeztethető-e vajon a szerzetesi életeszmény a tanári hivatással? A vizsgált példa fényében úgy tűnik, a két életforma harmóniába hozása csak ügyel-bajjal lehetséges. A szerzetesi lét olyan, amely mellett egy másik hivatás nem tud érvényesülni, valamelyik a kettő közül csorbulni fog. Ugyan az egyházi oktatás régóta a társadalom működtetésének fontos részét képezi, és ennek oszlopai a tanítórendek, mégis egy olyan rend életébe, ahol eredetileg más életforma volt érvényben, csak nehezen illeszthetők be az új típusú feladatok.

Kutatásomban azonban nemcsak a történelem megismerését tartom fontosnak. Egy adott közösség – a jelen esetben az 1920-as évek és 1950 között Gödöllőn élt premontriek – megfigyelése érdekességeket tartogat arra vonatkozólag, hogy az elképzelt (vagy remélt) állapothoz képest ténylegesen hogyan is éltek a szerzetesek. A jelenlegi helyzet is egészen hasonló a száz évvel ezelőttihez. A társadalom ma is elvárja egy rendtől, hogy különböző szociális feladatokat lásson el, világi értelemben mások hasznára legyen, sokszor figyelmen kívül hagyva a szerzetesek alapvető életeszményét. A dolgozat tehát e ma is eleven problémák feltáráshoz kínál történelmi távlatot. Az egyszerre szinkronikus és diakronikus vizsgálat (ahogyan erre kutatásomban kísérletet tettem) a problémák különböző rétegeit hozhatja felszínre. A jelenlegi „varázstalanodott” világban érthető elvárás a társadalmi felelősségvállalás a szerzetesekkel szemben. Ám az ilyen elvárások azért éppen a szerzetesekkel szemben fogalmazódnak meg, mert ők egy hajdani, „varázslatos” világ emlékét őrzik köztünk. Ebben az értelemben a többségi társadalom is tartozik nekik azzal, hogy méltányolja eredeti életeszményüket. Mélyebbre ható kutatásokkal, a történelmi távlatok jobb megértésével talán közelebb juthatunk az ehhez hasonló feszültségek feloldásához.

Mellékletek:

1. ábra: Tanulói létszámváltozás 1924 és 1938 között¹¹³

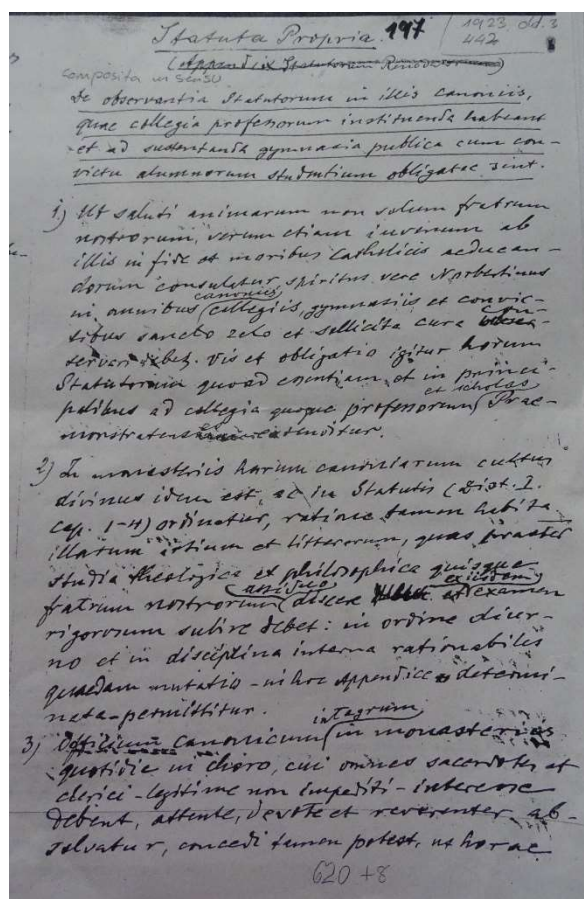
2. ábra: Szerzetesek Nyugat-Európában és Magyarországon (karthauzi szerzetesek szertartás közben és Takács Menyhért prépost ünnepi díszben)¹¹⁴

¹¹³ Iskolai értesítők, 1924-1939

¹¹⁴ newliturgicalmovement.org/2016/07/historical-images-of-barcelona.html; Márton Lajos festménye Takács Menyhértől (<https://auditorium.premontrei.hu/koszonto-2/>)

3. ábra: 'Statuta Propria' levéltári kézzel írt dokumentum első oldala¹¹⁵

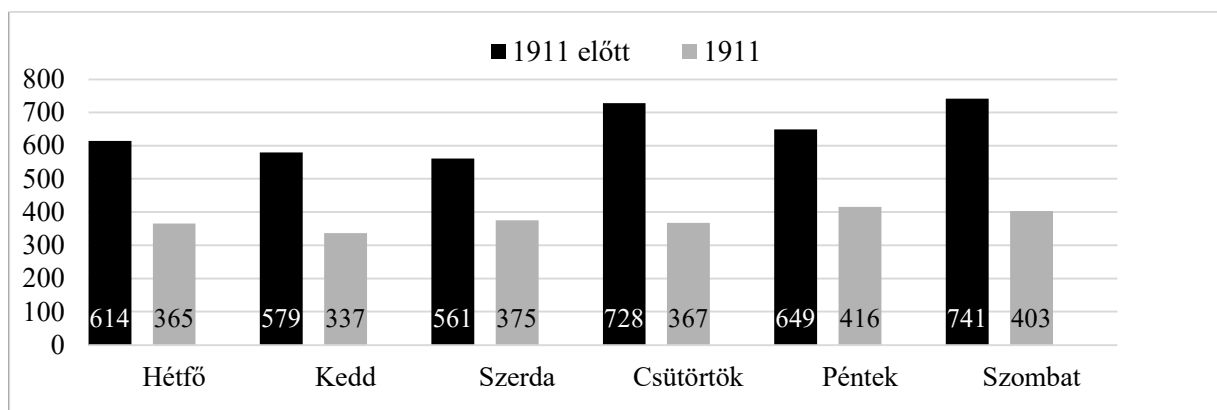
4. ábra: A hagyományos római és az 1911-es Divino Afflatu reform utáni vasárnapi zsoltárbeosztás:¹¹⁶

Vasárnap	1911 előtt		1911	
	Zsoltárok száma:	Zsoltárversek hossza:	Zsoltárok száma:	Zsoltárversek hossza:
Matutinum	1; 2; 3; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20	287	1; 2; 3; 8; 9a; 9b; 9c; 9d; 10	87
Laudes	92; 99; 62; 66; Bened.; 148; 149; 150	76	92; 99; 62; Bened.; 148	56
Prima	53; 117; 118; 118	112	117; 118; 118	103
Tertia	118; 118; 118	48	118; 118; 118	48
Sexta	118; 118; 118	48	118; 118; 118	48
Nona	118; 118; 118	48	118; 118; 118	48
Vesperae	109; 110; 111; 112; 113	62	109; 110; 111; 112; 113	62
Completorium	4; 30; 90; 133	38	4; 90; 133	30
Összesen:		719		482
Különbözet				237

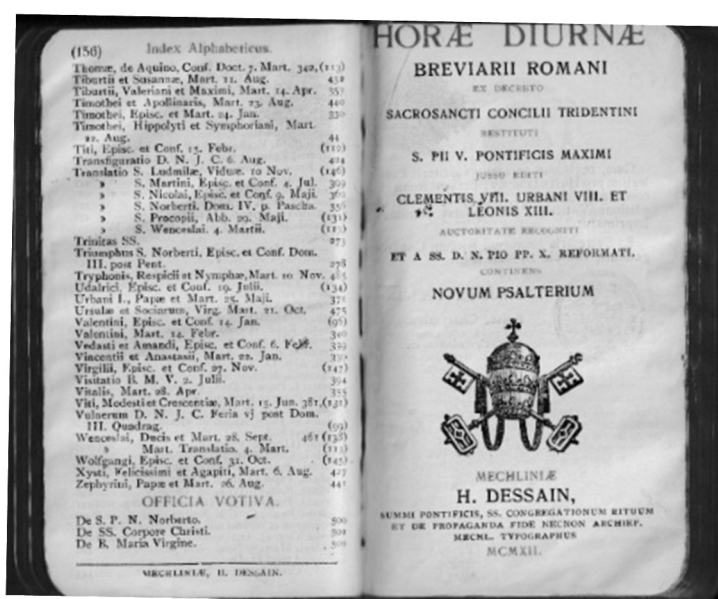
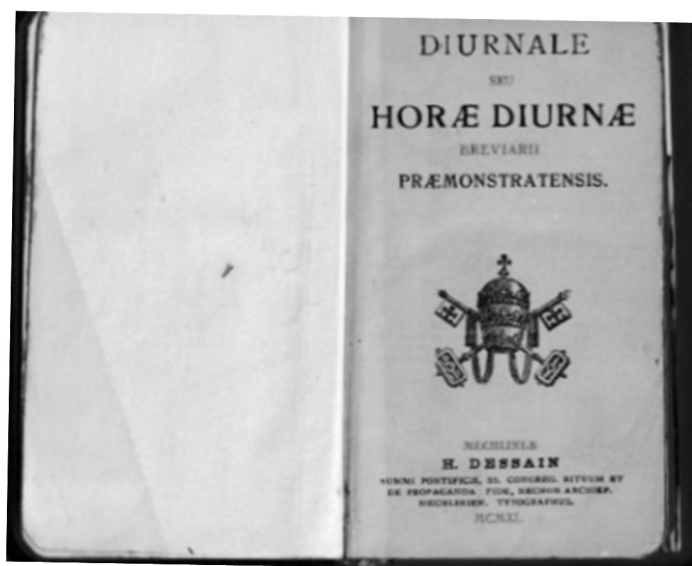
¹¹⁵ TAKÁCS Menyhért, Statuta Propria (=S), 1923. október 23, Kézirat, Slovenský národný archív (= SNA) Premonštrátska prepozitúra Jasov (= PrJ), 186. doboz (= d.) 619–623 f.

¹¹⁶ gregorianbooks.com

5. ábra: A zsoltárversek számának változásai a napi zsolozsmában:

6. ábra: Premontrei zsebbreviárium első lapja és tartalomjegyzéke utáni címoldal:

7. ábra: Böjti fegyelem

Általános rendi előírás		„Keleti cirkáriákban”	
Mennyiségi böjt / Ieiunium	Minőségi böjt / Abstinentia	Böjt / Ieiunium et abstinentia a carnibus	Enyhe böjt / Ieiunium mitigatum
Egyszeri étkezés egy nap, húsfogyasztás nélkül.	Hústól való tartózkodás	Böjt és hústól való tartózkodás.	Egyetlen étkezés, de húsfogyasztás lehetősége mellett.
Tejtermékektől való tartózkodás / Abstinentia a lactiniis			
Minden esetben húsböjtöt és tojástól, valamint más állati eredetű termékektől való tartózkodás is.			

8. ábra: Böjti napok

Általános rendi előírás		„Keleti cirkáriákban”	
Böjt	Önmegtartóztatás	Böjt	Enyhe böjt
Az év minden péntekje, húsvéti időn kívül	A húsvéti idő péntekjei	Az év minden péntekje	
Advent és Nagyböjt hétköznapijai	Advent és Nagyböjt vasárnapjai	Advent, Nagyböjt és az évnegyedes böjt szerdái és szombatjai	Nagyböjti hétfő, kedd és csütörtök egészen Virágvasárnapig
Évnegyedes böjt napjai	Minden szerda és szombat	A teljes Nagyhét	
Pünkösd, Nagyboldogasszony, Mindenszentek, Karácsony, Úrnapja, Gyertyaszentelő, Sárlos Boldogasszony, Kisboldogasszony, Szent Norbert ünnepeinek vigíliái	Búzaszentelő és rogációs napok	Pünkösd, Karácsony, Mindenszentek, Nagyboldogasszony vigíliái	Szeplőtelen Fogantatás, Örmhírvétel, Kisboldogasszony, Szent Norbert főünnepe (júl. 11) vigíliái

Bibliográfia

Felhasznált források:

- V. Piusz pápa, *Quo Primum*, 1570 (online fordítás: papalencyclicals.net/pius05/p5quopri.html. 2024.01.08)
- X. Piusz pápa, *Divino afflatu*, 1911 (online fordítás: sanctaliturgia.blogspot.com/2005/11/divino-afflatu-english.html. 2024.01.27)
- A. AUGUSTINUS. *Szent Ágoston regulája*. Szerkesztette Sr. M. Allesandra. Fordította PUSKELY Mária. Budapest: Szent István Társulat, 1992.
- BENEDICTUS Nursiae. „Szent Benedek regulája”. In *Népek nagy nevelője*, szerkesztette SZENNAY András, fordította SÖVEGES Dávid, 97–184. Budapest: Szent István Társulat, 1981.
- A Jászóvári Premontrei Kanonkrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent-Norbert Nevelőintézetének értesítői 1924 - 1946
- Breviarium Præmonstratense, Pars aestiva*, Belgium, 1930
- Breviarium Præmonstratense, Pars aestivalis*, Westmalle, 1892
- Directorium Spirituale*, Averbode, 1959, 286. (angol fordítás: "*A Spiritual Directory of the Order of Prémontré*" ford.: Theodore J. Antry O.Praem. 2017)
- Diurnale Præmonstratensis*, 1911 + *Horae Diurnae Breviarii Romani*, 1912
- Statuta Renovata Ordinis Praemonstratensis (=SROP)*, Tongerlo, 1947, 284.
- TAKÁCS Menyhért, *Statuta Propria (=S)*, 1923. október 23, Kézirat, Slovenský národný archív (= SNA) Premonštrátska prepozitúra Jasov (= PrJ), 186. doboz (= d.) 619–623 f.
- SOMORJAI, Ádám. *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*. Rendentörténeti füzetek 13. Pannonhalma: Archiabbatia de Sancto Monte Pannoniae, 2008.

Felhasznált irodalom:

- A. AUGUSTINUS. *Szent Ágoston regulája*. Szerkesztette Sr. M. Allesandra. Fordította PUSKELY Mária. Budapest: Szent István Társulat, 1992.
- ABLONCZY Balázs. „„Virtute vinces” A gödöllői francia gimnázium története (1938-1948)”. In *Történeti tanulmányok - Studia Comitatus 32.*, szerkesztette DARKÓ Jenő és ERDŐSI Péter, 118–27. Szentendre: Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2011.
- ALBERT István. *Katolikus szertartástan középiskolák használatára*. Budapest: Szent István Társulat, 1943.
- BABURA László. *Szent Ambrus élete*. Budapest: Szent István Társulat, 1925.
- BALANYI György. *A szerzetesség története*. Budapest: Szent István Társulat, 1923.
- BALANYI György. *Szerzetesrendek*. Budapest: Magyar Szemle Társaság, 1933.

- BENEDICTUS NURSIAE. „Szent Benedek regulája”. In *Népek nagy nevelője*, szerkesztette SZENNAY András, fordította SÖVEGES Dávid, 97–184. Budapest: Szent István Társulat, 1981.
- BODNÁR Remig. „Szent Norbert”. In *Emlékkönyv. Szent Norbert halálának 800 éves jubileumára*, 5–21. Jászó-Premontrei Kanonokrend Gödöllői Konventje, 1934.
- BRADSHAW, Paul F. *Daily Prayer in the Early Church: A Study of the Origin and Early Development of the Divine Office*. Eugene, Oregon: Wipf & Stock, 1981.
- BUBNÓ Hedvig. „A zene a lélek felemelője: A zsoltározási gyakorlat és a lelki fejlődés összefüggései a clunyi szerzetességben”. In *Tiszteletkör. Történeti tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára*, szerkesztette MIKÓ Gábor, PÉTERFI Bence, és VADAS András, 481–90. Budapest: Eötvös Kiadó, 2012.
- DOBSZAY László. *A Bugnini-liturgia és a „reform reformja”*. Budapest: Argumentum Kiadó, 2017.
- DOBSZAY László. *A zsolozsma*. Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke és a Magyar Egyházzenei Társaság, 2018.
- DOBSZAY László. „A zsoltárok elrendezése a zsolozsmaimádságban”. *Magyar Egyházzene Folyóirat* 9. évf., sz. 2 (2001. 2002): 229–47.
- DOBSZAY László. „Szerzetesek zsolozsmája” 55. évf., sz. 8. (1990).
- DUBY, Georges. *A katedrálisok kora. Művészet és társadalom 980-1420*. Szerkesztette FALUS János. Fordította ALBERT Sándor és FÁZSY Anikó. Budapest: Corvina Kiadó, 1998.
- FASSLER, Margot. *Gothic Song: Victorine Sequences and Augustinian Reform in Twelfth-Century Paris*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.
- FÖLDVÁRY Miklós István. „A római rítus változatainak kutatása - VI. Az úzus kialakítása és funkciója: kompozíció és önazonosság”. *Magyar Egyházzene Folyóirat* 21, sz. 4 (2013. 2014): 339–58.
- FÖLDVÁRY Miklós István. „Régiók, történelem és önazonosság a középkori Európában. A liturgiátörténet tanúsága”. In *(Magyar) Nemzet és Európa. Tanulmányok a 70 éves Martin József tiszteletére*, szerkesztette SZÉCHENYI Ágnes és BUZINKAY Géza, 95. Eger: Líceum Kiadó, 2014.
- FÖLDVÁRY Miklós István. „Rendek és régiók. A szerzetesi liturgiák rövid története”. In *Hagyomány és korszerűség*, szerkesztette ULLMAN Péter Ágoston és VIDA Márta, 105-126. Sapientia füzetek 37. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2021.
- G. MERVA Mária, szerk. *A magyar cserkészlet története 1910-től napjainkig*. Gödöllő: Gödöllő Városi Múzeum, 2009.

- GÖMBÖS Tamás. *A szerzetes és lovagrendek címerei és viseletei*. Budapest: Tellér Kiadó, 1993.
- HERVAY Ferenc Levente. „Váradhegyfok”. In *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest: Szent István Társulat, 2006.
- JELENITS István. „A nyugati szerzetesség”. *Vigilia* 56. évf., sz. 6. (1991).
- KARA Anna. „Hazádnak rend(ül)etlenül légy híve?! Mécs László, a jászóvári premontrei kanonok”. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 13. évf., sz. 4 (2011): 67-86.
- KARA Anna. „Hit és hazafias életöszön. Szemelvények a jászóvári premontreiek történetéből (1918-1923)”. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 24. évf., sz. 1. (2022): 65–98.
- KARA Anna és KUSLER Ágnes. *Premontreiek 900. A 900 éves premontrei rend története Magyarországon*. Gödöllő: Magyar Premontrei Cirkária, 2022.
- KING, Archdale A. *Liturgies of the religious orders*. Milwaukee, Wisconsin: The Bruce Publishing Company, 1955.
- KNOWLES, David. *Christian monasticism*. New York: McGraw-Hill, 1969.
- KOVÁCS Imre Endre. „Premontreiek”. In *Magyar Katolikus Lexikon*, 255-266. Budapest: Szent István Társulat, 2006.
- KOVÁCS Imre Endre és LEGEZA László. *Premontreiek*. Budapest: Mikes Kiadó, 2002.
- KRÜGER, Kristina. *Szerzetesrendek, kolostorok. A keresztény művészet és kultúra 2000 éve*. Fordította KÖRBER Ágnes. Budapest: Vince, 2008.
- MAGYAR Marietta Mirjam. „A szerzetesi élet formái a történelemben”. *Vigilia* 80. évf., sz. 8. (2015).
- MAROSSY Alfonz. „Cluny szerzetesi élete Szent Gellért korában”. In *Szent Gellért vértanúságának 950. évfordulóján*, szerkesztette DÖBÖR András, JANCsÁK Csaba, KISS Gábor Ferenc, NAGY Tamás, és SZEGFÜ László, 84–96. Szeged: Belvedere Méridionale, 1998.
- MIHÁLYFI Ákos. *A nyilvános istentisztelet*. Budapest: Szent István Társulat, 1933.
- RÉVAY Edit. *Újrainduló szerzetesrendek egy megújuló társadalomban*. Budapest: Státus Kiadó, 2003.
- RÉVAY Edit. „Virtuózok? Rabok? Szerzetesek?” In *Studia Religiosa. Tanulmányok András Imre 70. születésnapjára*, szerkesztette MÁTÉ-TÓTH András és JAHN Mária, 109-113. Szeged: Bába és Társa Kiadó, 1998.
- SOMORJAI, Ádám. *A magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*. Rendtörténeti füzetek 13. Pannonhalma: Archiabbatia de Sancto Monte Pannoniae, 2008.
- STAMLER Ábel. „Ritualizált misztika. A monasztikus szerzetesség »mítoszainak« és beavatási ordóinak elemzése és spiritualitás-történeti távlatai”. ELTE-BTK, 2022.

- STHULMANN Patrik, szerk. *A Jászóvári Premontrei Kanonkrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent-Norbert Nevelőintézetének értesítője az 1924-1925. iskolai évről*, 1925.
- SZOPEK Lóránd. *Magyar szívvel idegen földön*, é. n.
- SZUNYOGH X. Ferenc. *A szent zsolozsma*. Budapest: Korda Kiadó, 1942.
- SZUNYOGH, X. Ferenc. *A keleti szerzetesek*. Köt. Az első szerzetesek és remeték életéből. I köt. Keresztény remekírók, 6. Budapest: Szent István Társulat, 1944.
- VERCSEG Ilona. *Közösségelmélet*. Budapest: Közösségfejlesztők Egyesülete, 2018.
- VERMEERSCH, Artur. „Cloister”. In *The Catholic Encyclopedia*. Köt. 4. New York: Robert Appleton Company, 1908. <http://www.newadvent.org/cathen/04060a.htm>.
- VOGEL, Cyrille. *Medieval Liturgy. An Introduction to the Sources*. Szerkesztette & fordította William G. STOREY, Niels Krogh RASMUSSEN. Portland-Oregon: Pastoral Press, 1986.
- WEBER, Max. *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Fordította ÁBRAHÁM Zoltán. Budapest: L'Harmattan Kiadó, 2018.
- WEBER, Max. *Gazdaság és társadalom. Szemelvények*. Szerkesztette VARGA Iván. Fordította JÓZSA Péter. Budapest: Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1967.
- WINTHROP, Robert H. „Leadership and Tradition in the Regulation of Catholic Monasticism”. *Anthropological Quarterly* 58, sz. 1 (1985): 30–38.
- WOLF, Gabriel Markus. *Trado meipsum ecclesiae: die Feiern der Eingliederung in den Prämonstratenser-Orden als Spiegel prämonstratensischer Spiritualität*. Windberg: Poppe-Verlag, 2005.
- WYNNE, Edward A. *Traditional catholic religious orders. Living in community*. New Jersey: Transaction Books, 1988.
- WYNNE, John. „Reform of the Roman Breviary”. In *The Catholic Encyclopedia*. New York: The Encyclopedia Press, 1914. <https://www.newadvent.org/cathen/16013a.htm>.